

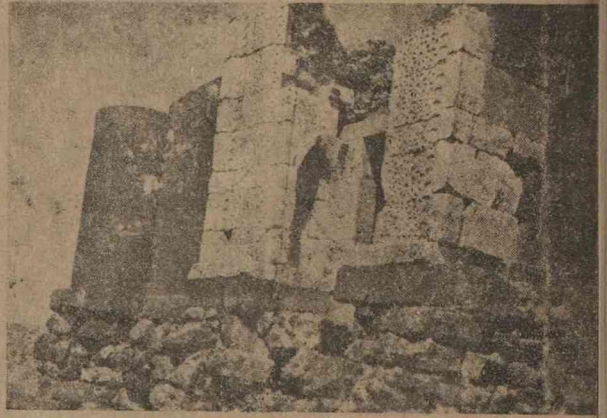
ERCIYES

ERKİLET

- nü Lûgat - it - Tür'ün } : C. Muhittin KOZANOĞLU
addemesi
n Edebiyatı : Agâh Sırrı LEVEND
n niçin Süslenir : O: Sıtkı ERDİ
un Modern manası ve } : Muvaffak UYANIK
evi
n günü münasebetile : Seyti SONAD
dolü Türk halıları : Halit DORAL
adokya tabletleri : Halil ÜSTÜN
udiyeden Erciyes'e çıkış : Galip GÜNERİ
let Hıdırellez Abidesi : Kemaleddin KARAMETE
et : Kemaleddin KARAMETE

Halkevi Çalışmaları

Hıdırellez Abidesi

Kayseri
Halkevi

Dergisi

SAYI
19

Bugün çıkmakta olan Halkevleri Dergileri

Derginin adı
Başpınar
Çorumlu
Doğuş
Erciyes
Fikirler
Gediz
Görüşler
Halkevi
İnanç
İnan
Karacadağ
Karaelmas
Kaynak
Konya
Ondokuz Mayıs
Taşpınar,
Türk akdeniz
Ün
Uludağ
Yeni türk
Halk bilgisi haberleri

Çıkaran Halkevi

Gaziantep
Çorum
Kars
Kayseri
İzmir
Manisa
Adana
Eskişehir
Denizli
Trabzon
Diyarbakır
Zonguldak
Balıkesir
Konya
Samsun
Afyon
Antalya
İsparta
Bursa
Eminönü
Eminönü

OSMAN TTT IT PAĞLAMIN
TÜRK İLK UĞURNA
ARMAGANIDIR

ERCIYES

KAYSERİ HALKEVİ DERGİSİ

AYLIK

SAYI: 19

AĞUSTOS

1942

DİVANÜ LÜGAT - İT - TÜRK'ün mukaddemesi

Hicri sene 466

Müellifi : Kâşgarlı Mahmut

Arapçadan çeviren :
Cenap Muhittin KOZANOĞLU

Gördüm ki, Allah; yüksek Türk hisarlarından bir devlet güneşi doğdurdu ve ona sonsuz gökyüzünden hudut çizdi. Çünkü, bu devletin halkına en çok sevdiği « Türk » adını o vermişti. Yeryüzünde yaşayan bütün kullarının idaresini, bu soyu temiz insanların eline bıraktı. Onları doğrulukla müeyyet kıldı. Türke bağlanan insanlara izzet vardır. Türkün eli altında yaşayan bahtiyarlar için irişilmiyecek dilek yoktur. İdraki olan insanlara Türke benzemek yaraşır, aksi yaraşmaz. Türk dili gibi güçlük çekmeden konuşulan tatlı bir dil olamaz. Aralarına karışıp onların göğüs kabartan menkabelerini dinlemek kadar zevkli bir şey yoktur. Kendilerine sığınan düşman da olsa suçunu bağışlarlar. Fakat, kötü niyetle sokulana da hemen anlarlar. Ben, Buharanın ve Nişaburun sözleri sağlam birer vesika olan hadis alimlerinden işittim: Kıyâmetin kopacağına, ahırzamanda çıkacak fe-

nalıkları bastırmak için Allahın Oğuz Türklerini memur edeceğine dair verdiği haber arasında, Peygamber; « Türkçe öğreniniz, çünkü; Türkün yeryüzündeki hükümranlığı bütün insanları buna mecbur edecektir » buyurmuş. Bu söz Peygamberin olduğuna göre ona boyun eğmek gerekir. Olmadığına göre düşünelim, Türkçe öğrenmek (Akli selim) e en uygun bir harekettir. Ben Türk şehir ve aşiretlerini gezdim. Her Türkçe kelimeyi Türk, Türkmen, Oğuz, Kırgız, Çagatay lehceleriyle ayrı ayrı inceledim. Bunun için de Türkler arasında en düzgün konuşanlarını, en açık anlatanlarını, büyük bilgilerini aradım, buldum. Her Türk lehcesinin kahraman akıncı şivesini öğrendim. Sonunda Allahın yardımıyla bu kitabı engüzel biçimde ortaya getirerek adına « Divânü Lûgattürk » dedim. Benim bu eserim, tükenmez bir hazine hâlinde dünya durdukça duracaktır.

DİVAN EDEBİYATI

KELİMELER ve REMİZLER MAZMUNLAR ve MEFHURLAR

Agâh Sırrı LEVEND

Parti Müfettişimiz Muhterem Agâh Sırrı LEVEND'in tabettirmekte olduğu "DİVAN EDEBİYATI - Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhurlar" (1) adlı eserinden enteresan bulduğumuz iki parçanın mukaddeme kısmını mecmuamıza geçirmemize müsaade buyurmuşlardır.

San'at ve Tasannu

İslâm medeniyeti tesiri altında inkişaf eden edebiyatımız, karşısında örnek olarak İran edebiyatını buldu. Bu edebiyat, felsefî temayülü, fikrî sistemi, hayale geniş yer veren hususiyeti, nihayet havi olduğu bütün unsurlarıyla bir (Kemal) manzarası arz ediyordu. İşte Divan Edebiyatının ilk san'atkârları, önce buna varmağa, sonra da bunu geçmeğe çalıştılar.

Bu edebiyatta zihni faaliyet, bedîi faaliyetin esasını teşkil eder. Bu faaliyet neticesinde teşekkül eden (heyal âlemi) nin tabiatla alâkası yoktur. Bu âlemin bütün unsurları, san'atkârların, muhitte mevcut dinî ve felsefî temayüllerden, içtimaî telâkkilerden, Kemal addettiği örneklerden aldığı ilhamla vücut bulmuştur.

Aynı zamanda dinî menkabelerin, tarihî efsanelerin, muhtelif akidelerin tesir ve tazyikinin, bu âlemin teşekkülünde büyük hissesi olmuştur. Bu öyle bir âlemdir ki, ihtiva ettiği varlıklar, içinde yaşadığımız âlemde mevcut varlıkların (mükemmel nümuneleri) dir.

İşte divan edebiyatında san'at, bu örneklerle yaklaşmak ve onu ifadeye çalışmaktır. Buna varmak için muayyen ve sabit kaidelere riayet lâzımdır. Bunun haricine çıkılmaz. En büyük san'atkâr, bu örneklerle en çok yaklaşmış olandır.

(1) Eser şu kısımları ihtiva etmektedir:

a - Tasavvufun ve şer'î akidelerin tesirleri, b - İlmî kelâmın ve hikmeti kadîmenin muhtelif bahislerine temaslara, c - Bâtıl veya hakikî ilimlerin istilahtlarıyla yapılan mazmunlar, ç - Efsanelere ve rivayetlere yapılan telmihler, d - Tarihi kıssalara, mucizelere, meşhur şahsiyetlere ve efsanevi kahramanlara yapılan telmihler, e - Âyet ve hadisler f - Darbimeseller ve tâbirler, g - Hayat ve hâdiseler, âdet ve ahlâk, ğ - Muamma ve lügaz, h - Tarih, ı - Hecv ve mi-zah, medh ve fahr, lâzallüm, i - Hikmet ve felsefe, Rint ve zahit, k - San'at ve tasannu, l - Güzellik telâkkisinin muhtelif ifadesi olan çeşit, çeşit tasvirler.

Esası şarkta Hint, garpta ise Platon felsefesinin estetiğine dayanan bu san'at, divan san'atının temelini teşkil eder.

* * *

Divan edebiyatına mensup bir san'atkâr için hüner ve marifet, faaliyetin ön safında gelir. Hüner gösterilecek bir çok zemin vardır. Şâir, muhtelif vesilelerden istifade ederek, muasırlarına karşı üstünlüğünü göstermeğe çalışacaktır.

Hüner ve marifete bu derece rağbet göstermek, şekle ve kaideye bu kadar bağlanmak, şâiri tabiatıyla tasannua götürecektir; ve san'at namı altında ona bir takım cambazlıklar yaptıracaktır.

Tasannuu vücade getiren sebepler başlıca şunlardır

a - Şâirin, ilmini göstermek endişesiyle yaptığı malûmat fûruşluk. Divan şairi, bilhassa kasidelerin nesip kısmında hakiki ve bâtıl bütün ilimlere, hurafelere, kıssalara ve mucizelere telmihler yaparak, bu sahadaki bilgisini göstermek fırsatını kaçırmaz.

b - Şeklin tehakkümü ve kafiye bulmak zarureti. Şâir, meselâ uzun bir kaside yazmak ister. Bunun için kasideyi teşkil eden beyitlerin sayısından bir fazla kafiye bulmağa mecburdur. Yahut bir redif seçerek, müsait bir (harfî nevî) ile bu mecburiyeti hafifletmeğe çalışacaktır. Şâiri her iki suretle de kafiye tahakkümü karşılar.

Nisbeten daha mahdut ve müsait bir saha olan gazelde bile, şâir, şeklin bu tahakkümünden büsbütün kurtulmuş değildir. Divanın tamamlamak zarureti, onu kafiye seçmek hürriyetinden bile mahrum bırakır. Meselâ, eski (طریقه سنائی) harfleriyle biten kelimeler kafiye için hiç müsait olmadığından, bu harflere sıra gelince, bu mahdut kelimelerle ister istemez tasannua düşer; yahut böyle dar sahalarda redife kaçır.

Meselâ (س) harfli bir gazelde (kes, ceres, res, kafes, nefes, bes) kafiye vardır. Böyle bir gazel yazmak için şâir, şüphe yok ki evvelâ bu kelimeleri bulmuş ve sonra bunlara göre mısraları doldurmuştur. Bu kafiye gördükten sonra, gazeli okumadan beyitlerin neden bahsettiğini keşfetmek güç olmaz.

c - Hüner ve marifet göstermek iptilası. Bu vâdi, şâirin kudretini gösteren en mühim zemin olduğundan, işitilmemiş bir cinas bulmak, yahut muasırlarını gıptaya düşürecek bir mûraati nazir san'atı yapmak için, bazan garabetten garabete, tasannudan tasannua düşer.

San'at ve tasannu, bilhassa (edebî san'atlar) sahasında çok defa birbirine karışmıştır.

Divan Edebiyatında GÜZEL

San'atkâr, güzeli yaratmak ister. Fakat güzellik zamana ve şahsa göre değişen

bir mefhumdur. Meselâ realist bir ressam, karşısındaki modeli, aslına sadakatle tersim etmek gayretine düşer. Empresiyonist bir ressam da, modeli aynen kopye etmek değil, belki modelin kendisinde uyandırdığı teessürü tesbit etmek ister.

Halbuki klâsik bir ressam, tek bir modelle kanaat edemez. O mücerret güzelliği yaratmak emelindedir. Güzel ise tâbiatta ancak dağınık bir halde bulunur. Hiç bir tek çehre, klâsik ressamı tatmin edemez. O ister ki, yapacağı portre, en güzel bir göze, en güzel bir yüze malik bir çehre olsun. İşte bu gayretle, muhayyilesinde idealize ettiği güzeli tesbit etmeğe koyulur. Neticede, her uzvu gerek zamanınca, gerek kendince müstesna güzelliğe sahip olan bir çehreyi tasvir etmiş olur. Fakat bu çehre, hiç bir zaman aynen tabiatta mevcut değildir.

İşte Divan şâirlerinin tasvir ettikleri güzel, böyle bir güzeldir. Ancak, bu şâirlerin muhtelif vasıflarla tasvir ettikleri bu güzelliği tersim etmek lâzım gelse, insana dehşet veren bir tablo meydana çıkmış olur. Çünkü boy o kadar uzundur ki, elif veya servidir. Bel o kadar incedir ki, âdeta bir kıldır. Saç o kadar kıvrım kıvrımdır ki, yılanı benzemektedir. Ağız o derece küçüktür ki, bir noktadır; hatta bir (noktai mevhume) dir. Nihayet göz, yaptığı tesire göre bir kanlı kaattilden başka bir şey değildir.

Baki'nin bir beyti:

Kad servi çemen yâre dehen goncel gülzar

Hut miski Hutun çihre semen hâl karanfil

Şâir bir beyit içinde yârin boyunu servi ağacına, ağzını gonceye, yüzündeki tüyleri Hutun miskine, çehreyi yasemine, yüzündeki beni de karanfile benzeterek güzeli tasvir etmiş oluyor.

Güzel vâsında teşbih unsurları en fazla çiçeğe müteallik olanlardır. Böylece vasıflandırılan çehre, âdeta bir gül bahçesidir.

Vâsıf'dan:

Zülfü sünbül deheni goncel ter sakî semen

Tepeden tırnağa dek her yeri gülşen gibidir

* * *

Hattı benefşe turrası şebbu izârı gül

Kaddi o verdi tazeresin gül ağacıdır

Baki'den:

Lepleri mül saçları sünbül yanağı berki gül

Bir semenber servi hoşreftâr dirsene işte sen

* * *

Çihre gül sîne semen çeşmi mükâhhal nergis

Hat çemen goncel dehen ca'dı muanber sünbül

(Devamı sayfa 7 de)

Kadın niçin süslenir

Realiteler: 7

Kadınlar arasında bir anket yapılmıştır. Sual şu idi: «Kadınların niçin süslenirler.» Bu ankete bir çok cevaplar gelmiştir. İçlerinden bilhassa şu bir kaç cevabı çok mühüm bulduk. Kadının biri diyor ki: Esasen kadın güzeldir. Gençliğinde lâbii güzelliğini, sunî bir susle takviye etmeğe ihtiyacı yoktur. Fakat cemiyetin ve ailenin kadına yüklediği iş okadar ağır ve yorucudur ki onu pek erken yıpratır. Daha ömrünün baharını bitirmeden bir hazan yaprağı gibi solar. Güzelliğini ve taravetini kaybeder. İşte bu hassas ince ruhlu insan hazin ve mustârip bir his buhranile yüzüne makyaj ve süs yapmağa başlar.

Tanınmış bir bayan şöyle divor: Kadın süsünü cinsi bir heyecanın sevkile yapar. Makyaj fikirden ziyade hisse hitap eder. Yüzde, saçlarda, ellerde, ve hatta elbiselerden yapılan süs ve tuvalet incelikleri tamamile tahrik edici ve erkeği celp edici mahiyettedir. Binaenaleyh kadının süsü fizyolojik bir zaruretle değil şehvi bir gaye ile yapılır. Kısa tabiriyle: Kadın süsünü erkeği kendine celbetmek için yapar. Tıpkı çiçeklerin renkten renge ve kokudan kokuya büründükleri gibi.

Yüksek sosyeteye mensup bir kadında şunları vâzıyor: Kadın, kadın için süslenir. Yolda yanınızda bir kadınla giderken, yanınızdaki kadın ilerden gelen bir erkekle bir kadından evvelâ kadına bakar. Onu tepeden tırnağa kadar süzer, kendisi daha şık ve daha güzelse mağrur ve mes'ut tebessüm eder. Gelen kadın kendinden daha iyi giyinmiş ve süslenmiş ise ruhan çok muhtarip olur. Ve yanındaki erkeğe, farkına varma-

dan hırçınlıklar yapar. Yani bütün kadınlar hem cinsleri arasında bir rekabet hissile süslenirler.

Bir tiyatro artisti kadın da şöyle düşünüyor. Süs ve güzellik kadınla beraber yaratılmıştır. Süssüz kadın traş edilmemiş bir elmas gibidir. Ham elmas ancak usta bir kuyumcunun tuvaletiyle gözleri kamaştıran bir pırlanta olur. Süs ve tuvalet kadın ruhunun yarısıdır. Zaten insanlar arasında ne kadar güzel, ne kadar şık ve zarif şey varsa hepsi kadının bu yüksek duygusundan doğmuştur.

Bir tabiatçı profesör de çekine çekine kanaatini şöyle izah etmişti. «Yer yüzünde bütün dişi mahluklar gibi insan dişisi de erkeğine nazaran çok çirkin ve çok noksan yaratılmıştır. Milyonlarca misal bu iddamızı teyit eder. Bir kaçını arz edelim. Horozla sünepe tavuğu mukayese edin. Erkek arslanla dişi arslan arasındaki fark gayet barizdir. Tavuz kuşu, hindi, sülün, gövercinler, koç ve koyun, buğa ile inek, daha buna benzer binlerce misal bize tabiatta erkek unsurun fizyolojik rüçhanını ve hüsün tevevvukunu isbat eder. Güzelliği yalnız bir uzvun ve ya sadece simanın güzelliği demek değildir. Güzel insan âzaları arasında tam bir tenasübe ve sihhate ve bunula beraber muntazam hatlara sahip olan insandır. Binaenaleyh kadınların süslenmesi tabiatın kedinlerine az verdiği bir meziyete sahip olmak için sunî tedbirlere başvurmaları demektir. Kısaca kadın erkek için süslenir.

Muhterem okuyucular: Bu kanaatların sizce hangisi doğrudur. Lütfen bize yazınız.

Ömer Sıtkı ERDİ

Sporun modern manası ve Halkevleri spor şubelerinin vazifesi

Muvaffak UYANIK

Bugünün hayat şartları bir insandan, yaş ve cinsiyet farkı tanımadan çabuk ve verimli bir faaliyet istiyor. Fikrî ve bedenî kudretlerimizi daima uyanık bulundurmak için genç, ihtiyar, kadın, erkek herkes için spor yapmak medenî bir ihtiyaç halindedir.

Spor bu suretle hayatî bir zaruret olunca hedefini de değiştirmek icabedecektir. Eski anlamı ile spor, yalnız doğuşunda kabiliyetli olan insanlara hitap ediyordu. Spor yapmak adeta bu insanların imtiyazı gibidir. Bu suretle yaradılışında güçlü olan insanlar binlerce orta yapılı ve zayıflar arasından ayrılarak sporun muhtelif şubelerinde kabiliyetlerini artırmak, rekorlar kırmak, güçlerini aleme göstermek iddiasındadırlar. Bu faaliyetlerde ekseriyetle sıhhi ve bedîî bir maksat da gözetilmemektedir.

Sporun çeşitli şubelerinde çalışan bu bir kaç yüz kişinin etrafında alkış tutan atıl, zavallı insanlar vardır. Spor teşkilâtı asıl bu kütleyi harekete getirecek bir çalışma yoluna girmelidir.

Sporun dar manada tatbik edilmesi bir çok memleketlerde apaçık bir ticaret meselesidir. Bizde de bu şekil derece farkı ile ve kısmen böyledir. Şimdiye kadar bir imtiyazlı sınıf teşkil eden sporcu için her memlekette milyonlar sarfedilmiştir. Bu emek ni-

hayet bir kaç yüz insanın kudretlerini artırmış, bazı rekorlar temin etmiş, bir kaç kişiyi de zengin etmiştir.

Sporun asıl hedefi, sağlam iradeli, güzel, mukavemetli, gürbüz ve neşeli insanlar yetiştirmektedir. İşte bunun içindir ki devletler spor işlerini teşkilâtlandırmış ve onu programları içine almıştır.

Beden terbiyesi kanunu ile bizde de devletin en esaslı işlerinden biri olduğu tebarüz eden spor mecburiyeti okul çağındaki çocukları, gençleri okullarda kurulacak spor yuvaları, jimnastik salonları ve spor alanların da esaslı bir program ve disiplin altında çalıştıracaktır. Bu suretle bir çok gençlerin tehlikeli bir rekor hırsı ile ölçsüz hareketlerinin de önüne geçilmiş, fikrî ve bedenî sağlıkları emniyet altına alınmış olacaktır. Orta tahsilini bitirerek hayata atılmış ve yahut Üniversiteye devam eden gençlerden bedeni kabiliyetleri olanlar muhtelif spor kulüblerinde çalışacaklardır. Bunlar haricinde kalan, ne bir klübe yazılmış bulunan ve ne de bir mektep talebesi olmıyan büyük bir kitlenin spor ihtiyacına halkevleri cevap vermek zorundadır. Nasıl ki aynı hayatın diğer ihtiyaçlarını muhtelif şubelerinin çalışmalarile karşılamaktadır.

Halkevleri spor şubelerinin vazifesi ve çalışma programlarının ana

hatları halkevleri öğreneğinin maddeleri arasında gösterilmiştir. Çok esaslı direktifleri ihtiva eden bu maddeler için spor şubesinin meşgul olacağı spor neveleri de zikredilmiştir. Bugünkü şartlara nazaran bu spor çeşitlerini tamim etmek yine kabiliyetli ve imtiyazlı, mahdut bir zümre ile meşgul olmak demek olacaktır.

Halbuki Halkevleri spor şubelerinin vazifesi, diğer şubeler gibi genç, ihtiyar, zayıf, kuvvetli bütün azasının spor ihtiyacını temin etmek olmalıdır. Bu takdirde bu öğrenekte zikredilen spor nevelerinde kat'i bir tasfiye yapmak icap edecektir. Halkevleri spor şubelerinin faaliyetleri şöylece tahdit edilmelidir:

- 1 — Bugün halkevi azaları için kısa ve uzun gezintiler (muhtelif mevsimlerde kır ve dağ gezintileri)
- 2 — Oda jimnastiği. İhtiyarlar, şişmanlar, vakti az olan iş adamları için jimnastik.
- 3 — Yüzme öğretmek.
- 4 — Kısa seyyahatlar tertip etmek.
- 5 — Aileler ve gençler için yurdun muhtelif yerlerinde kamplar açmak. Açık havada yaşamayı ve tabiat vergisini tamim etmek.
- 6 — Yurdun güzelliklerini, açık

Divan Edebiyatı

(562 nci sayfadan kalan)

XV inci asırdan itibaren, bizim edebiyatımızda da, divanları dolduran kaside ve gazeller, şâirlerin muhayyilesini harekete getiren ve yeni bir mazmuna zemin olan böyle çeşit çeşit tasvirlerle süslüdür.

Baki'de bu tasvirler çok bulunur. Onun güzelleri klâsik teşbihlerin karakteristik nümuneleridir. Nedim'de teşbih unsurları orijinaldır; canlıdır. Meselâ (lâl) onda (Kiras) dır; (unnap) tır. Yahut da (serçeşmei zülâl) dır. Nabi'de ise güzele ait tasvir çok az bulunur.

Divan şâirlerinin tasvire özendikleri güzele ait vasıfları gözden geçirelim. Bunlar, âzânın şekli, mahiyet ve hususiyeti veya tesiri bakımından ayrı tasnife de tâbi tutulabilir.

hava hayatını tesbit edecek bir amö-tör fotoğrafçı gurubu vücade getir-ve bu gurubun yardımı ile az sözlü ve bol resimli konferanslar tertip etmek, sergiler açmak.

7 — Herkesin oynayabileceği masa tenisi, voleybol, sağlık topu, satranç gibi oyunları tamim etmek.

8 — Hafta sonlarında bir gün, şehrin sıkıcı havasından uzaklaşarak kırlara ve ormanlara yakın bir yerde küçük bir bahçede toprak işlerle meşgul olmak için bir çardak, bir kulübe vücade getirmek fikrini tamim etmek.

Bu suretle halkevleri azalarının hafta sonu kulübelerine, evlerine sahip olmalarını temin etmek.

Sekiz maddeden ibaret olan ve pek mütevazî gibi görünen bu programın her bir maddesi çok ciddi bir çalışma istemektedir. Her maddesi içinde teferruatlı bir programa ihtiyaç vardır.

Halkevleri, okul spor yuvaları diğer spor teşkilâtı ve kulüblerin faaliyet yanında, her vatandaşın kabiliyet ve kudretli nisbetinde çalışmasını temin edecek olan bu sekiz maddelik vazifesini başaracak olursa spor işlerine geniş ölçü de bir yardım yapmış olacaktır.

Bu yıl yapılan Koca Sinan günü münasebetile

Seyfi SONAD
Yüksek Mimar

Sayın Arkadaşlar,

Her sene yurdumuzun hemen her yerinde yapılmakta olan Sinan gününde büyük mimarın hayatı ve eserlerinin miktarı hakkında kâfi miktarda bir fikir edinmiş oluyoruz. Fakat...

Sinanın bundan 3,5 asır evvel kurduğu modern mimarlık esasları hakkındaki bilgilerimiz çok noksandır. Bu itibarla bende zamanımızın müsaadesi nisbetinde Sinanı bu bakımdan tanıtmaya çalışacağım. İlk evvel şu ciheti tebarüz ettirmek istiyorum ki: bugünkü mimarlık modern mimarlık icaplarını göz önünde tutacak olursak Sinanın ne büyük bir dâhi olduğunu anlamakta gecikmeyiz. Çünkü: Dünya san'atkarlarının henüz yeni yeni kabul etmekte oldukları yeni ve makul mimarlık prensiplerine Sinan bundan 3,5 - asır evvel riayet etmiş bir san'atkârdır.

Eserlerinde hâkim olan mantık, sadelik ve samimiyetle beraber „Ritm” dediğimiz ahenk bu iddiaya esash bir delil teşkil etmektedir.

Bu sebeple ki Sinanın her eseri ayrı bir hususiyeti haizdir. Ve her eserine bulunduğu yeri tamamlayan bedî bir tabiat parçası denilebilir. Meydana getirdiği yüzlerce abide içinden lâlettayin seçilerek her hangi küçük bir eseri bile buna en canlı bir misal teşkil edebilir.

Meselâ bu meyanda Gebzede inşa

ettiği Mustafa Paşa Cami'i bugün tanınmış dünya mimarlarının bile ibretle temaşa ve bilgilerinin artması için istifade ettikleri ve edecekleri bir san'at şaheseridir. Şimdi dahi Gebze gibi ufak ve sapa bir yerde bu değerde bir eser yaratmak her san'atkâra nasip olmuyan bir kudrettir.

Mahdut bir insan kalabalığının fonksiyonu haricine çıkmamakla beraber eserinde temin ettiği ihtişam ve güzellik Sinanın eşsiz bir san'atkâr olduğunu göstermeye yeter.

Koca sinan bu eserinde yerin hususiyet ve ihtiyaçları ve daha bazı inşai icaplardan istifade ederek bu abideye vermek istediği büyüklüğü en ahenkli bir şekilde göstermiştir.

O devirde kervanların geçtiği bu yerde yolcuların konaklaması için lüzumlu gördüğü istirahat yerlerini abideyi kapatmadan arazi vaziyetine göre öyle bir şekilde armonize etmiştir ki bu kısımları iâve etmekle hem abideyi büyütmüş ve hem de müştemilât kısmından 40 - 50 defa daha küçük bir sahayı ihtiva eden eseri kilometrelerce mesafeden bütün ihtişamı ile kurmaya muvaffak olmuştur.

Diğer bir örnek olarak da büyük çekmeede inşa ettiği ve halen kendi ismi ile anılan köprü gösterilebilir.

Su ve arazi seviyelerine uyarak muhtelif tatlı meyillerle birbirine ek-

lenen bu köprü bugün bile köprü inşaatıcılığında estedik ve teknik bakımdan nümune ittihaz edilecek derecede kıymeti haizdir.

Estetik kıymeti haizdir. Çünkü: civarındaki göl ve deniz sathının büyük fırtınalardaki ivicacarlaile sakin havalardaki sükûnetini san'atkârın eserine verdiği siluette görebilirsiniz.

Teknik kıymeti haizdir: köprü zemin ve suyu o derece basit ve mükemmel bir inşa tarzı ile kurulmuştur ki her hangi büyük bir seylâbı neticesinde köprüde en ufak bir yıkıntı vukuu imkansızdır. Nitekim aradan asırlar geçtiği halde köprüde bir tek taş dahi zayi olmamıştır.

Üçüncü ve son bir misali de bahusus buradaki Sinan cami'inde gördüğüm hususiyette tebarüz ettirmek isterim.

Muhtelif iklim ve hususiyetleri haiz olan yurdumuzun bölgeleri için henüz bugün bile kabul edilmiş bir inşa tarzı tesbit olunmamakla beraber Koca Sinan daha o zaman bu ciheti ihmal etmemiştir. Zira evvele de volkanik ve yer sarsıntısına maruz bulunduğu bilinen Erciyes ve civarında yapacağı bir abidenin ebedi olması için Sinan bu eserinde de büsbütün başka bir inşa tarzı düşünmüş ve bulmuştur.

Belki dikkat etmişsinizdir. Sinan cami'inin köşeleri kubbenin oturduğu kaide seviyesine kadar esere ayrı bir güzellik temin eden istinat duvarlarıyla takviye edilmiştir. Bunun sebebi abidenin herhangi bir yer

sarsıntısına mukavim olması gayesidir.

Sinanın en büyük hususiyetlerinden biride birçok görgülerine rağmen tesir altında kalmamasıdır. Eserlerinin orijinal oluşu mesleği icabı birçok Roma, Bizans, Arap ve Acem eserlerinin bulunduğu yerlere gittiği halde hiçbirinin tesiri altında kalmasındandır.

O yalnız mantığa, güzelliğe, ahenge inanan bir sanatkârdır. Zira aynı tarihte temayüz eden dünya mimar ve san'atkârları 60 - 70 metre yüksekliğindeki katedrallerin frontonları üzerindeki motif ve rolyeflerle san'at yaptıklarına zahip olurlarken Sinan bugünün modern mimarlık telâkkisi ile çalışan dünyanın yegâne bir Türk san'atkârı idi.

Sayın Arkadaşlar,

Kısaca izah ettiğim şu birkaç misalden de anlaşılacağı cihetle Sinanın her eseri ayrı ayrı hususiyetleri haiz bulunmaktadır.

Sinan Süleymaniyede san'at bakımından büyük bir dahi, ileri görüşlü bir şehirci, akustik hakkındaki bilgisi ile bir sahne mimarı idi. İnşaatıcılıkta bir âlim ve nihayet muhtelif eserlerle eşsiz bir mimardır.

Ne mutlu Türk mimarlarına ki memleketimizin iftihar ve dünyanın takdir ettiği bir san'atkârın ahfadı bulunuyorlar.

S. SONAD

Anadolu Türk Halıları

Halit DORAL
Müze Müdürü

Tarihle beraber yürüyen Türk sanatları içinde, en ileri giden şubelerden biride halıcılıktır. Göçebe kavimlerin koyunlarına verdikleri ehemmiyet iklimin tesirile husule gelen güzel yünlerden dokunan kilim, halı çadır hayatının en mühüm eşyalarından olmak ve kolay nakil edilmek itibarile göçebe kavimlerin en kıymetli malı idi. Türkler, o sebeple kilim, halıya fevkal'ade ehemmiyet vermişlerdi. (1) Muhitin, iklimin renk ve tezyinî şeklini tabi'attan alarak halılarına koymuşlardı. Kullandıkları nebati boyalarla yapılmış eski halıları bugün, ancak müze ve koleksiyonlarda görmektediriz.

Kısaca tarihi araştırılm :

Dünya üzerinde dokumacılığın tarihi her ne kadar malûm değilsede; Türk ırkından olan Elâmların medeniyet merkezleri Sus şehri araştırmalarında bulunan küçük bir iskemle üzerinde yün büken bir kadını tasvir eden

heykelde „ ve yine burada bulunan (kraliçe Napir - Asu) nın tunç heykelinde gördüğümüz mü-kemmel elbise, bu günkü kadın geyimlerinin güzellerinden birini andırmaktadır. (2) Elâm medeniyetini takibeden mezopotamya, Mısır, Anadolu büyük medeniyet merkezlerinde kurulan sanatlarla beraber dokumacılıkta asırlarla ilerliyen ince bir sanat haline gelmişti. Hatta; Fravun seraylarında Asur, Babil kumaşlarını meteden ve Giritteki (Knos) seraylarını süsleyen kilimlerden bahseden destanlara tesadûf edilmektedir. İskenderin şarkı istilâsında gördüğü nefis kilim ve halıları anasına hediye ettiğini Yunan müverrihleri kayıt etmiştir. (3)

Dokumacılığın, milâttan 24 asır evvel başladığını tesbit eden mü'ellifler olduğu gibi, halen Kayseri müzesinde Etilerin ticaret şehri (Kaneş) Kültepten gelen dokuma alet parçaları sayesinde Etilerin milâttan önce

1800. ve daha ileri zamanlarda orta Anadoluda kumaş dokuduklarını aşikâr bir surette elimizdeki; bu arkeolojik eserlerle tesbit ediyoruz. Elde edilen vesikalara göre; kilim, halı dokumacılığı milâttan 15 asır evveline kadar uzanabiliyor. Bu uzun devirde halıcılığın inkişafı bakımından iki kısma ayırabiliriz.

1 — İlmesiz (düğümsüz) kilim devri;

II — İlmeli (düğümlü) halı devri;

Bununla beraber; bize en hakiki malûmatı veren arkeoloji vesikalarını inceliyelim: Mısırdaki (Antince) şehrinde milâttan VI asır evvel yapılmış bir kilim parçası bulunmuştur. Bu parça Newyork (Metropolitene) müzesindedir. İngiliz arkeoloğlarından profesör (Sir Mark Orstain) ile seyyah (Fon Lökök) ın Çin Türkistanında yaptıkları kazılarda en eski halı parçalarına tesadûf ederek; bu parçaların milâdın birinci asrına ait olduğu tahmin etmişlerdir. (1)

Yokarda geçen ilmesiz ve ilmeli devirlerden şunu anlayoruzki: kilim halıdan asırlarca önce yapılmıştır.

Başlangıç tarihini, ancak arkeolojik kaynaklara istinad etmek suretile hakiki bir esasa varmış bulunuyoruz. Bu itibarla; kilim milâttan önce altıncı asırda, halı milâdın birinci asrında dokunmaya devam ediyordu.

(1) Eski ve yeni Türk Halıcılığı -S- 7

Bir çok Türk sanatlarile halının Anadoluya girişi.

Tarihinbelli, zamanlarından sonra, gelişme ve yayılmalarını, ancak orta Asya Türkleri'nin zaman zaman hicretleri ve muhtelif kollardan akınlarile olmuştu Vardıkları memleketleri kendi sanatlarına tabi kılmakta idiler. Akınların dağılma yönleri: Orta Asyanın şarkında Çine, sonraları cenubtaki Hindistana, daha sonraları batıya durmadan akınlar yapmışlardı. Batıya giden kollar uzun bir zaman İran, Azarbeycan, doğu Anadolu, Kafkaslarda kalmışlardı. (Bilhassa islâmiyeti kabul eden ilk Türk devleti Saman oğulları.) Bunlardan sonra Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklar Türk - İslâm devletleri İranda, Azarbeycanda, Kafkasyada, şarki Anadoluda ve basra körfezine kadar uzanan kısımlarda yerleşen Türkler buralara getirmiş oldukları orta Asya sanatlarını bu yeni ülkelerin öz sanatları haline sokmuşlardı. Bununla beraber, bu ayrı kolların sanatları iklim ve muhit tesirile bir çok değişmelerden sonra birbirinden ayrılmış ve başka başka ekoller teşkil etmişlerdi.

İslâmiyet; bu ayrı mektebler üzerinde bazı tesirler husule getirmişti. Orta Asyadan gelen bütün Türk sanatları; tesir altındaki inkişaflarına rağmen Türk

(1) Türk sanatı - S - 56 -

(2) Yakıcı şark - S - 180

(3) Eski ve yeni Türk Halıcılığı - S - 7

kaynaklarına bağlı kalmakla, beraber sanat kabiliyetlerinin yüksek şah eserlerini yapmışlardı.

Milâdi 11. nci asırda, bu bölgelerde hüküm süren büyük Selçuk hükümdarı Alp Aslanın (M. S. 1071) de Bisanslarla yapmış olduğu Malazleirt muharebesinde galip gelerek Anadolu'ya girmişti. Bu tarihten sonra Anadolu'da büyük Selçuk devleti kurulmuş ve medeniyetlerinede kendi isimleri verilmişti. Selçuk devleti Anadolu yarım adasına hakim oldu. Selçuk devletinin yıkılmasıyla birçok küçük Türk beylikleri meydana çıktı. Bunlar arasında Osman oğulları, küçük beylikleri ortadan kaldırarak Anadolu'yu tamamen kapladılar. Ve Osmanlı İmparatorluğunu ikurdular. Osmanlı devrinde Türk sanatı yükselmiş ve kendilerine mahsus bir şekil alan o devir sanatında (Osmanlı sanatı) adı verildi. Türkler Anadolu ve Rumeliye millî sanatlarıyla halıcılığı götürdükleri, gibi garbi Anadolu'da yüksek merkezler kurmuşlardı.

Yukarda kaydettiğimiz, gibi milâdi 11. nci asra kadar müphem devam eden (dügümsüz) ve (dügümlü) birinci devre olarak kabul edilirse ikinci ve tam tekâmüle açılan düğümlü devrin müsbet numunelerini şark ve garp müelliflerinin eserlerinde büyük bir itina ile bahsettikleri, gibi halen elimizde mevcut halı

parçalarının dünya müzelerinde kendilerini görüyoruz.

Önemli olan ikinci düğümlü devrin sanat inkişafını ele alacak olursak, bu defa Selçuk Türkleriyle Anadolu'ya yerleşen millî sanatlar, gibi halı sanatı bundan evvelki devreleri kabul etmekle beraber, ikinci devreyi inkişaf mebdai olarak iftiharla kaydederiz. Bu devrenin başlangıç eserlerini Anadolu'ya yerleşen Selçukların merkezi, Konya ve ona bağlı Lâdik civarında ilk halı işlerini buluyoruz. Anadolu halıcılığı evvelâ orta Anadolu'da kurduğu merkezler: Konya, Lâdik, Akseray, Kayseri, İncesu, Yahyalı, Bor, Karaman, Mucur, Sivas, Malatya, Diyarbakır daha sonraları batı Anadolu'ya yayılmıştı. 14. üncü asırdan sonra Avrupa devletleri ilk defa halıyı, Anadolu halılarıyla tanımıştı. O zamanın denizci hükümeti, Venedik'liler Anadolu halılarını İzmir yoluyla Venedik kilise ve saraylarına en kıymetli hediye olarak götürmüşlerdi. Venedik kiliselerinde bulunan Anadolu halıları kilise vakıflarında kayıtlı olduğundan; altı asır evvelki Anadolu halılarının tarihine bir mahaz teşkil etmektedir 15. nci asırda İtalyan ressamı tablolarında Anadolu halılarını arjinal mevzu olarak alınmışlardı. O zamanki muta'assıp hıristiyan dininin halıya olan za'afıdırki: meşhur res-

samlardan (Leonard de vinci) nin hocası olan (Verrocchio) Verekyo'nun (Hazreti Meryem ile iki aziz) isimli (Pistayo kilisei kebirinde (1) bulunan tablosunda gördüğümüz, güzel bir Anadolu halısı; tablonun ön planından itibaren iki merdivenli bir sedir koltukda oturan Meryemin önüne açılmış, halının sağ tarafındaki, aziz halıya basmak imtiyazının kendisine verilmediği ve sol taraftaki; azizin ayağı halının saçak kısmının ucuna basmak mertebesine çıkarılmıştı. Bu tablodaki mukaddes Meryemin önüne, ona mahsus bir zinet olan, halının dinî kutsiyetini göstermektedir. Aynı devirde "Verekyo,, kadar ustâ olan (Chirlandaio) Girlandiyo'nın Madona ve melekler isimli, Flüransa müzesinde (2) bulunan tablosunda muhteşem bir seray teraçasında kıraliçelere mahsus bir köşkte oturan Meryemin önüne serilen gayet nefis bir Anadolu halısını bariz surette, desen ve motiflerle görüyoruz. Bu tabloda da halıya verilen, aynı kudsiyeti ifade ettiği gibi, en mukaddes ilâhi bir mertebeye konulan, bu kıymetli eşya; halının ilâhlar katında yeri olan, bu Türk sanat eserine hürmetlerini göstermişlerdi. Şimali Avrupanın mühim sanat bölgesi olan Filandra da

ustatları olan (Jan Van Eyik) nin, Meryem tablosunda görülen Anadolu halısı (Paris Roçıld koleksiyonunda), Almanyada 16 nci asrın büyük sanatçısı (Hans Holbein)' nin bir meryem tablosunda; iki Anadolu halısı bize yukarda bahsettiğimiz bu sanat eserinin kıymet ve hürmetini yaratan halılarımızın sanat kudreti... şimal memleketlerinin büyük sanatkâr ustalarının hayranlıklarını ifade etmiştir.

Anadoluda halı diğer sanatlarla beraber yürüyen, büyük, bir sanat şubesini temsil eden, bu renk, şekil, ahenk senfonisi içinde; Türk hars kültürünün zevk ve dehâ kompozisyonunu asırlarca bünyesinde, dünya çapındaki pilâstik sanatlara bir kaynak ve hazine olmuştu.

Bu sanat eserlerini görmeyen, tanımayan milletler sanatlarında renk ve şekil itibarile hareketsiz, durgun, soluk eserlerle geri kalmışlardı. Bu harikul'ade parlak renklerin, ahenkli şekillerle bir kat daha güzelleşen, sembolik halı tablolarını ilk tanıyan komşu Avrupa devletleri; güzel sanatları üzerinde bilhassa; resim, heykel, tezyini sanatlarına yepyeni bir hamle vermişti. Bu, tesire kapılan Ronesans sanatkâr-

(1) Sanat tarihi - S. 254

(2) Les Maitres de L'Art - S. 140

larının hocaları tablolarında, en mümtaz yeri halıya vermişlerdi. Eserlerinde renk ve şekil hareketleri baş göstermişti.

Anadolu Türk sanatları, dini ta'assubun ağır şartları içinde sanat heyecanını eşsiz abidelerini kururken... Pılâstik sanatın büyük, estetik, zevk ve kabiliyetlerini halı, kilim gibi tezyini sanat ihtiraslarının bünyesi içinde yüksek eserlerini yaratmaktan onları geri koymadı. O, insan ve canlı hayvan motiflerini bazan sanat heyecanının cesaret verdiği zevkle asıllarını, eserlerine işliyor ve bazanda değiştirerek hendesi, nebati şekil çizgileri içinde mahirane yarattığı eserlerle kendilerini ve sanat zevklerini her hususta tatmin ediyorlardı.

Sanat yolu üzerinde, bu irsî sanat mirasını derin, bir vukuf ve ince zekâsiyle yükseltiyor, temamlıyordu. Türk sanatının önemli vasfı; her sanat şubesinde kullanılan motiflerin kaynağı bir! fakat, malzemeleri bakımından ayrılıyorlardı. Mimarı eserlerdeki motifleri, bir kakma işlemede gördüğümüz gibi, bir cilt kapağı

tezyinatını her hangi bir el, işlesinde görüldüğü gibi, halı, kilimin motif şekillerini oyulmuş taşlar üzerinde o malzemenin tekniğine göre kompoze ediyorlardı.

Dünya sanatlarında olduğu gibi, Türk sanatta komşu milletlerden kedine en uygun şekilleri seçiyor: o, milletin kendi üsluplarından, zevklerinde, tamamen ayrı bambaşka bir zekâ ve sanat kudreti gösteren ve bir istihalede sonra kendine malettiği motifi Türk harsının, bir uzvu halinde yaşıyordu. Türk sanat deryası içine düşen, bu damlacıklar... Kesif Türk ruhunun zevk ve hissinin meftunu olarak ona sarılmak, onunla beraber olmaktan, bir haz duyarak ona, yaklaşıyor ve nihayet aslından tiksiniyordu. Çamura düşen bir cevherin, usta kayumcu elinde; kıymetinin hakiki sahibini bulmuş oluyordu. Asırlardan, bugüne kadar Avrupa sanatları üzerinde, tesiri eksilmeyen ve müzelerin en önemli eserlerini teşkileden, harikulâde hahlarımızın bu..! Adsız büyük sanatçısı: bir fert, bir zümre değil... Bütün bir Ulustur.

Halit DORAL

Kapadokya tabletlerinin Kayseri tarihi bakımından önemi

Hititolog
Halil ÜSTÜN

Mezopotamya, Anadolu münasebetleri çok eski devirlere kadar gider. Akad kralı Sargon 2600 senelerinde ön Asyanın bir çok kavimleriyle muhabere yaptktan sonra, Anadolu istikametinde bir sefer yapmış ve bu seferinde sedir ormanları ile kaplı Torus ve amanus dağlarına kadar gelmiştir. Fakat Anadolu içlerine girememiştir. O, kendi kitabesinde: aşağı denizden yukarı denize kadar olan yerleri idareme aldım, diyor. Aşağı deniz, Basra köfrez, yukarı deniz ise, Ak deniz olacaktır.

Akadlı sargona ait birde Etice yazılmış bir efsane vardır. Bu efsane Bugaz köy tabletleri arasında bulunmuştur. Bu efsaneye göre Anadolu'da olması ihtimali olan Puruşanda şehrindeki kolonistler, yerli halktan fena muamele gördüklerinden bahisle Sargona şikâyetle bulunuyorlar, ve ondan yardım istiyorlar, bunun üzerine Sargon Puruşanda ya bir sefer yapıyor. Bu gibi efsaneler halk arasında şöyle teşekkül edebilir halk arasında Sargonun çok evvel yaptığı bir sefer hatırası vardır. Bu sonraları bir takım efsane gibi hikâyelerle süslenir. Büyük İskendere ait buna benzer masallar vardır. 2000 tarihlerinde Kayseri civarında Kaneş te (KÜL tepe) oturan Asur tüccarları Puruşanda şehrinin biliyorlardı. Müruru zamanla bu şehrin çok uzaklarda olduğu gibi bir fikir hasıl oldu. Sargonun Puruşanda seferine ait efsane ancak böyle izah olabilir. Eğer bu Sargonun Pu-

ruşanda seferi doğru olsaydı, yukarıda bahsettiğimiz kendi orjinal tarihi metninde sargon bundanda bahsedirdi. O, yalnız Torus ve Amanus dağlarına kadar geldiğini, söylüyor.

Puruşanda şehri, Kapadokya tabletleri dediğimiz Kütepe tabletlerinde de geçer. Bu şehir Anadolunun bir tarafında olacaktır. Fakat yerini kat'i olarak tayin edemiyoruz.

1500 senelerine ait olan Eti tabletlerinde de adı geçen Puruşanda'nın yeri, burada da malum değildir.

Yerini tayin edememekle beraber Sagonun bu şehre kadar sefer yapması bizim için önemlidir. Fakat bu Puruşanda seferini tasvir eden Etice metin vir efsane olmaktan ileri gidemez.

Puruşanda dan bahseden iki tane Akadca yazılmış metin vardır ki bunlar 1500 tarihlerinde yazılmışlardır. Ve Etice yazılan metinde bunlardan çıkmıştır. Akadca yazılı metinlerde daha eski bir metnin kopyasıdır. En eski o alan metinde 2000 tarihinden eski olamaz.

Sargonun torunu Naramsine ait buna benzer efsaneler vardır. Bu efsanelerden birinde 17 kiralı harip ettiğinden bahsederken Naramsin Anadolu'da olan Eti hükümetini de zikreder. Bu efsanenin yukarıdakiinden bir farkı varsa, bunun bir tarihi nüvesi olmasıdır. Çünkü Naramsin Kendi orjinal metninde de kendi aleyhine birleşmiş 17 kiralıdan bahseder. Yalnız buradaki kiralılarla, efsanedeki kiralılar ve memleket ad-

ları bambaşkadır. 2000 senelerinde Babilde Naramsinin muharebelerini bilen halk eski orjinal metinden yeni bir metin kopya ederken asıl metinde geçen adlar yerine kendi kiralalarının ve kendi bildikleri memleketlerin adlarını koymak suretile Naramsine ait efsaneyi vücuda getirmiş olacaklar. Etilerde aynı suretle hareket ederek Etice bir Naramsim efsanesi vücuda getirdiler.

Hulâsa edecek olursak 3. ncü bin yıllarında, Anadolu Mezopotamya münasebetlerini gösteren metinler olmaktan ziyade birer evsane, birer masaldan ibarettirler. Ve bunlardan tarihi neticeler çıkarılmağa kalkışmak doğru olmaz.

Hakiki Anadolu - Mezopotamya münasebetleri 2000 yıllarında başlar. Kültepe tapletlerine göre bu devirde Asur tüccarları Anadolu'nun bir çok yerlerinde birer ticaret kolonileri tesis etmişlerdi. Bu ticaret kolonilerinin en önemlisi binlerce Kapotokya tapletinin çıktığı Kaneş şehridir. Hattuşa ve Alişarda da Kültepe tapletlerine benzer tapletler çıkmıştır. Fakat bunlar bir kaç tane, gibi pek az bir yekûn teşkil ederler. Kültepe tapletlerine nazaran Anadolu'da, Hattuş, Kaneş, Anguva, Puruşhanda Hahhum, Vahşuşana ve durmitta kolonileri vardı. Bu koloni bulunan şehir adları Eti tabletlerinde de geçer. Fakat bir çoklarının yerleri malum değildir. Yerleri malûm olan koloniler: Kaneş (Kültepe), Hattuş (Bugazköy) ve Anguva (Alişar) dır. Bu kolonilerde Asur tüccarları elbise, madeni eşya, zinet eşyası, ve deriden yapılmış eşyaları depo ederler ve bunları yerli halkla mübadele ederlerdi.

Kayseri - Sivas demir yolu kenarında Kayseriye dört kilometre mesa-

fede bulunan kaneş kolonisi, Anadolu kolonilerinin en büyük merkezi idi. Asurca da böyle büyük ticaret merkezlerine (Karum) denir. Bu kelime aslında liman manasına da gelirse, büyük ticaret merkezlerinede (Karum) deniliyordu. Daha küçük merkezlere (Vabartum) denir. Yokarda adlarını saydığımız şehirlerden (Kaneş) bir (Karum), diğerleride birer (Vabartum) dırlar.

Kaneşten çıkan ve Asur dili ile yazılmış olan Kapodokya tabletleri Anadolu ve Kayseri tarihi için enası vesikalar olması bakımından çok önemlidir. Anadolu'nun tarihi devri bunlar ve bundan biraz sonraki zamana ait olan Eti tabletleriyle başlar. Şimdiye kadar Kapodokya tabletlerine benzer tabletler bazı parçalar halinde Bugazköyde, bir tane Asur da, bir tane Kerkük civarındaki Nuzi de bulunmuştur. Kültepe istisna edilirse en çok Kapodokya tabletleri çıkan yer Alişardır.

Kültepe de tabletlerin bulundukları yer nazari itibare alınırsa, kolonistler asıl şehirde değil şehir kenarında bir yerde yerleşmişlerdi. Böylece asıl halkla kolonistler tamamen birbirlerinden ayrılmışlardı. Şehir kenarında küçük bir siyasi varlık teşkil eden tüccarlar Asura tabi bulunuyorlardı.

Kültepe tabletleri 2000 senelerine aittirler. Bu tarih tabletlerden birinin üzerinde Asur kralı birinci Sargonun möhrü bulunmasile anlaşılmıştır. Daha önceler bu tabletlerin zamanını (İbisinin) möhrü ile tesbit ediyorlardı. Bu kiral olan (İbrahim) 2300 senelerinde yaşamıştır. Sonrada yapılan araştırmalar sayesinde (İbisinin)

Erciyes'e Cumudiyeden ÇIKIŞ

Galip GÜNERİ

Karlı yamaçlariyle yükselen Erciyes'e her yaz katile halinde çıkışlar yapılması bir an'ane hükmüne girmiştir. Bilhassa Tekirde bir kayak kulübesinin yapılmasıyla dağa çıkanların sayısı çok artmıştır. Bu çıkışlar daha ziyade dağın şark yamacından yapılmaktadır.

Erciyes'te bir cumdiyenin mevcudiyeti 1902 denberi malum bulunuyordu. Bugüne kadar cumudiye yönünden dört defa çıkılmıştır. Bir kaç senedir tertipli ve plânlı çıkışlarda göz önünde bulundurulmuş ilk iş bir dağ klavuzu meydana getirmektir. Cumudiye kısmından bir çıkış yapılmadıkça bu iş tamamlanamıyacaktır.

Cumudiye gezisi bir sene evvelinden Maarif Müdürü Muvaf-

fak Uyanık tarafından ortaya atılmış, gezi için Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü ile temasa geçilmişti. Her ihtimal düşünülerek katile altı, veya sekiz kişi olarak hesaplanmıştı. Cumudiye çıkışlarında bir halata üç, en çok dört kişi bağlandığına göre iki grup halinde klavuzun açtığı yoldan gitmek mümkün olacaktı.

Maarif Müdürü Muvaffak Uyanık, Dağcılık federasyonunu başkanı Lâtif Osman Çikigil, İsviçre dağ kulübü azasından ve Sümer Bank Mimarlarından Hans Phister, Kayseri'den Saatci Rifat Sururi Büyükdutlu, saatci Altinel'den ibaret olan katileye klavuz, Rifat Sururi Büyükdutlu [1] seçilmişti.

[1] Rifat Sururi ve üç akardaşı yaptıkları dağ malzemesi ile bu geziden evvel üç defa cumudiyeden çıkmışlardır.

doğrudan doğruya bu tabletlerle alakası olmadığı anlaşıldı.

Sargonun möhrü bulunan tabletin muhtevasında Sangona uyar. Ve imza doğrudan doğruya Asur kralı birinci Sargonun aittir.

Kapadokya tapletlerinde bir takım yerli beyliklerin adları geçer. Bu şehir beylikleri, kendi şehir beyleri tarafından müstekilen idare olunan beyliklerdi. Kaneşte bulunan tapletlere göre puruşhatum, Neşa, Tuhbiya bey-

likleri vardı. Bu beylikleri kuranlar proto-Etilerdir. Bazan bunlar birlerini melup ederek küçük arazilerini bölüyorlar ve her şehir ayrı, ayrı hüküm sürüyordu. Bu şehir beyliklerinin mevcudiyetini Eti metinleride teyit eder. Eti metinlerine göre en mühim beylikler (Hattuş), (Neşa) ve (Kuşşar) dır. Son adı geçen Kuşşar ilk Eti merkezi idi. İlk Eti kralı Labarna ve Hattuşil burada hüküm sürmüşlerdi.

Temmuz ayı içinde bir çok geziler yapılmış, cumudiyeden çıkacaklar bir hazırlık devresi geçirmişlerdir. Çıkış için gereken malzemeden dağ ayakkabısı, dağ kazması, buz nalçası, halat dağcılık Federasyonu tarafından temin edilmiştir.

2 - Ağustos - 1942 günü saat 7,5 da araba ile Lise önünden hareket eden kabile, Hacılar nahiyesine varınca arabalar bırakılarak yürüyüşe devamla saat 12 de Ağpınar'a gelinmiş, öğle yemeğini müteakip saat 14 de Aksu boğazını [1] takiben 2030 rakımlı efenin yaylasına geçildi Saat 19,30 da 2650 rakımlı Aksu yurduna varıldı. Cumudiyenin altına gelinmişti. Buz kütleleri bütün haşmetile önümüzde yükseliyor. Bizi karşılayan yürüklerin yardımıyla çadır kuruldu. Keskin bir soğuk üstümüzdeki battaniyelerin kifayetsizliğini isbat etti.

Sabah çıkışa saat 4,10 da başlandı. 2905 rakımından itibaren zirviye doğru yükselen cumudiye bu kısımda donmuş toprak ve taş yığınları altında devam ediyor. Cumudiyenin altından gelen, bir yudumdan fazla içilmesine müsaade etmeyen

su, masmavi bir buz boru içinden akıyor. 2930 rakımında cumudiye masasına [2] rastlıyoruz. Cumudiye masası adını verdiği-miz bu taş kadar hemen hiç bir malzemeye lüzum kalmadan çıkılabilir.

Cumudiyenin birinci kırılışı olan 3100 rakımlı kısma kadar buz nalçalarına ihtiyaç his edilmeden varıldı. Burada buzlar o kadar cilâlı idi ki dağ ayakkabısıyla bir adım dahi atmak imkansızlaşmış, buzlar arasında hafif çatlaklar başlamıştı. Çantalarından buz nalçaları çıkarıldı. Üçer üçer iki kabile halinde halatlara bağlandık. Bu çıkışta iki büyük tehlike ile baş başa bulunuyorduk. Birincisi zivreden yuvarlanan taşlara hedef olmak, ikincisi üstü hafif kar ve buz tabakalarıyla örtülü bulunan yarıklara düşmemek. Böylece etrafın ölüm sessizliği içinde taş yalağı olan cumudiye kısmını geçerek 3250 rakımlı oluklu kayaların dibine saat 7 de varıldı. Sağ yukarıda cumudiye ikinci kırılışını yapıyordu. Bu kırılış 30 m. kadar bir yükseklik gösteriyor. Çatlaklar daha geniş ve karma karışık bir halde.

Oluklu kayaların üstüne çı-

kılınca sağda kalan manzara daha haşmetli... Üst kısımda cumudiyenin esas dağa yapışık olan buz kütlelerinden ayrıldığı büyük yarık bütün korkunçluğu ile uzanıyor. Bu yarığın uzunluğu tahminen 130 m., genişliği 2,5 ilâ 3 m. dir. Derinliği bu gezide ölçülememiştir. Bu yarığın altında cumudiyenin birinci kırılışı vardır. Birinci kırılıştaki büyük çatlaklar, kapısı 3 m. büyüklüğü bulan buz mağaraları görülmektedir. Cumudiye kırılışlarında buz rengi daha koyu ve kurşuni bir renk taşımaktadır.

Buzların sol kısmından çıkışa devam ediyoruz. Hafif bir baş dönmesi. Güneş henüz yüzünü bize göstermedi. Soğuk çok, fakat manzaranın verdiği dehşet bunu hissettirmiyor. Meyil 40 dereceye çıktı. Dağ kazmasıyla basamaklar açan klavuz arkadaşlarını halatla çekiyor. Dağın bu kısmında meylin çok artışı, buzların sertliği, basamakların güç yontulması çıkışı çok zorlaştırdı.

Tepeden bir taş yuvarlanıyor, buz kütesine ilk vuruşunu müteakip havada 25 - 30 m. bir kavis çizerek ikinci vuruşunu yapıyor. İkinci kabileye bağırıyoruz. Taş geliyor!.. Bir saniye sonra Lâtif Osman Çıkıgil'in 3 m. yanından geçiyor, kurtuldu.

Zirveye 300 m. kaldığı halde çıkılması imkânsız hissini veriyor. Ufak bir düşüş, 1300 m. irtifaında buzlu bir çanağa uçar gibi yuvarlanmak. Bunu kafalardan

çıkarmak, santim santim yükselmek lâzım. Zirveye 200 m. kala meyil 45 - 50 dereceyi buldu. Burada çıkış bir hayat mücadelesi halini alıyor. Buz kazması işliyor, klavuz basamağını açıyor, bir an evvel tepeye ulaşmak yegâne gaye.

Tepeye daha 40 m. var. Birinci kabile çok tehlikeli olan bir yan yürüyüşü yaparak soldaki kayaya geçmek istiyor. Klâvuzu tâkipden başka çare yok. Bu yan geçiş, çok heyecanlı ve korkulu oldu. Birinci kabile saat 10,30 da zirveye yakın kayalara yapıştı.

Hans phister, yan çıkışı çok tehlikeli bularak büyük bir mücadeleye ve insan azmi ile saat 11 de tepeye çıktı.

Açık sema altında, gözün alabildiği kadar geniş bir ufuk. Diğer bütün dağlar çocuk oyuncu gibi.. Aşağı zirvede defter imzalandıktan sonra yukarı zivreye çıkıldı. En yüksek kayayı 3870 m. olarak ölçüyorsak da devletin kabul ettiği irtifa 3916 dır. Zirvede Karasinek, kelebek ve serçe benzer kuşlara tesadüf ettik.

Zirveden Şeytan deresi istikametinde saat 15 de hareketle saat 20 de Tekir kayak kulübese ne varıldı. O gece kulübede yatıldı.

Kabile üç günlük yorucu ve yıpratıcı bir geziden sonra 4 Ağustos salı günü kar ve soğuk yüzlerde açtığı yanık damgalariyle Kayseriye dönmüştür.

[1] Aksu boğazı: Yaz sonlarına doğru kurur ve kışın soğukun tesirile tamamen donar. Cumudiyenin suyu bu boğazdan iner.

[2] Cumudiye masası: Takriben 1,5 metre yüksekliğinde, 3 metre uzunluğunda, 1,5 metre genişliğinde masa kadar düz bir granit parçasıdır.

Kayseride Erkilet Hıdırellez Yığma Tepesindeki Selçuk Abidesi

Kemaleddin KARAMETE

Kayseriden şimale doğru bakıldığında ufki bir hat gibi uzanan hafif yükseklikte ufak bir dağ silsilesinin ortasında yuvarlak yığma bir tepe görülür. Bu tepenin adı Hıdırellezdir. Daha dikkatlice bakılacak olursa, bu muntazam tepenin tam ortasında bir binanın yükseldiği anlaşılır. İşte bu bina muhteşem bir Selçuk eseridir.

Kayseri vilâyetinde bilhas- sa nefsi vilâyet merkezi Kayseri yakınındaki Selçuk eserleri de pek ehemmiyetli olduğundan bunların tetkikine Erkilet abidesiyle başlıyorum.

Kayserinin Develi (Everek) kazasının bir mahallesi farzedilen Develi köyü vardır. Erkilet gibi bir dağın üzerinde kain Develi köyünün 500 metre kadar cunu- bu garbisinde ıssız bir tepe vardır ki bunun adı da Hıdırellez tepesidir. Bunun üzerinde de Selçuklulara ait gayet ehemmiyetli bir türbe vardır.

Üzerinde tekten birer Selçuk binası olan ve aynı adı taşıyan bu iki tepe ve iki bina arasında bir münasebet olabileceğini düşünerek bu binayı da ayrıca tetkik edeceğim.

Esasen ERCİYES KAYSERİSİ ve TARİHİNE BİR BAKIŞ adlı kitabımda da bunları kısaca bir arada tetkik etmiştim.

Bu Selçuk abidesinin kâin bulunduğu yığma tepe, tam Erkiletin üzerindedir. Eskiden bir mezar tepe veya işaret tepesi olması lâzım gelen

bu tepenin toprağı, etrafındaki, bugün tarla olarak kullanılan çukur yerlerden getirilmek suretiyle yığılmıştır. Civarında kendisine benzer bir kaç yığma tepe daha vardır. Tepe esasen dağlar üzerinde bulunduğu bütün etrafa hakimdir. Köyden tepenin üzerine 20-30 dakikada çıkılır.

Tepenin hemen hemen bir kilometre garbindan Bogazlıyan - Kayseri şosesi geçer. Bu şose bir çok dik yokuş ve dönemeçlerle Kayseri ovasına iner. Tepenin ötedenberi ehemmiyetli olan, bu yolun civarında bulunması şayani dikkattir. Tepenin garbindan ve hemen dibinden bir takım bağ ve köy yolları geçmektedir. Şarkında zemini kara taştan harman yerleri vardır. Her tarafı ekilmiş tarlalarla çevrilmiştir.

Tepe taşlı boz bir topraktan teşekkül etmektedir. Üstünde garp tarafının sonunda, hafif tepemsi bir yükseklik vardır. Yağmurlardan, me-yillerinde bazı oyuklar açılmıştır. Tepenin üzeri son zamanlara kadar sürülüp ekilmekte isede bir iki sene evvel toprağın yumuşayıp kolayca aşağıya akmaması için sürülmesi menedilmiştir. Tepenin yüksekliği dağdan itibaren 50-60 metredir. Tahminen 120 metre uzunluk ve 60 metre kadar genişlikte olan tepenin üzeri; Selçuklular tarafından bu binanın yapılması için tesviye edilmiştir. Bina bu düzlüğün Erkilete bakan tarafına inşa edilmiştir. Tepenin eteğindeki

tarlanın birisine kuyusu olmadığı hal- kuyulu tarla diyorlar. Belkide suyu evvelce burada olan kuyudan tedarik ediyorlardı.

Bina heyeti umumiyesi itibariyle bir murabbai andırmaktadır.

Cephenin sağ ve sol köşelerinde 11. taştan ibaret, yani 11. vecihli kaideler üzerinde ustuvanî bedenler vardır. Arka tarafın, iki yan köşesinde 2,40 uzunluk ve 1,15 genişlikte dört köşe kaideler üzerinde 7 vecihli bedenler vardır. Sağ, sol ve arka duvarların ortasında yine dört köşeli ve aynı büyüklükte kaideler üzerinde 5 vecihli bir az daha küçük bedenler vardır. Beden vecihlerinden duvarlara temas edenler daha dar 0,45 diğerleri daha geniş 0,57-0,96 dir. Cephenin ortasında çıkıntılı olarak mermer kapu vardır. Bu tarafa uzaktan bakılınca Kayserideki Sahabiye Medresesini, Hunat medresesini (Müze) ve Hacı Kılıç camisini andırmaktadır.

Bina Erkilet havalisinde bulunmayan kırmızı taşlarla siyah taşlardan yapılmıştır. İnşa tarzı Kayserideki diğer Selçuk eserlerinin aynidir. Cephenin ve yan duvarların etrafındaki toprak, tepenin meyli öne doğru olduğundan, yağmur ve sairenin tesirile akmış ve adı kayalardan yapılmış temel duvarları meydana çıkmıştır. Temel cephede 1,80 m. açıktadır. Yan duvarlarda ise temel açıklığı geriye doğru azalmak suretile yine meydandadır. Arka taraf siperli olduğundan temelin hiç bir tarafı açılmamıştır. Temel zemininin kaymaması için, binanın, dondurulmuş ağaç ızgaralar üzerine inşa edilmiş olduğu görülmelidir. Zamanla toprak, açılmış ve ağaçlar çürümüş olduğundan bunların yeri oyuk olarak temelin altında durmaktadır. Bilhas- sa sol duvar, temelinin meydanda

olmasından müteessir olarak ileriye doğru bir çatlaklık husule getirmiştir. Bunun büyümesine belki son zelzele de âmil olmuştur. Bu sebeple soldaki yuvarlak beden öne doğru eğilmiştir. Temel duvarlarının açıkta olan kısımlarından bir çok yerleri yüksekte ve boşlukta durmaktadır. Toprağın temel üzerine mukabil tazyiki artık mevcut olmadığından duvarlar harice doğru yapmakta oldukları tazyika bir mukavemet görmüyorlar. Eğer burası derhal tamir edilmeyecek olursa binanın bu tarafının çökmesine mani olunamayacaktır. Zaten cephenin temeli büsbütün meydanda olduğundan bir çok yerlerinden taşlar çıkmış, ve büyük oyuklar husule gelmiştir. Bu yüzden kapu tamamıyla muallakta kalmıştır. Burasının da yıkılması için uzun bir zamana ihtiyaç yoktur. Temelin pek yüksek oluşu ilk bakışta burada bir merdiven bulunmuş olduğu zehabını hasıl edebilirse, dikkatlice bakıldığında bunun, ön kısımdaki toprağın tamamen kaymış olmasından mütevellit olduğu anlaşılır. Binanın temelden sonra asıl kısmının başladığı yeri bulmak için arka duvara bakmak kifayet eder. Zaten her tarafta esas duvarların başladığı çıkıntılı kenar taşları görülür.

Büyük yonu taşlarından yapılmış cephe duvarının orta yerine isabet eden yerde, gayet itinalı bir surette yontulmuş mermerlerden teşekküleden, kapudaki tezyinat, bir takım daireler içinde içerisi boş yıldızları havi şekillerden ibarettir. İçeriye doğru örme bağlar da vardır. Tezyinatta daire içerisinde gülü andıran ve on iki parmaklı yıldızları ihtiva edenler Kayserideki Şifaiye medresesininkileri andırmaktadır. Kapunun iki tarafında yarım sütun-

cukların üzerinde hattı münkesir şeklinde veya yalakavî kabartma ve oymalar vardır. Bu sütuncukların üzerinde reisi üzerine oturmuş mikaplar vardır. Bunlar Kayseride Hunat camisinin şark kapusundakilere, Develide Ulu caminin mihrabındaki sütunlarla yine orada Hıdırellez türbesinin kapusundakilere benzemektedirler.

Kapunun üstünde ve arka tarafta büyük bir taş vardır. Bu taşın sağ tarafı duvardan 16 santim ayrılmıştır. Kapunun iç iki yanında mermerden istiahtitli iki mihrapçık vardır.

Mihrapçıların üst kısımlarını teşkileden istilâktitlerle esas kapu kemerinin ayakları, yekpare büyük birer mermerden yontulmuştur. İki yan

[1] Bir zaman Hıdırellez tepesinden bir çok mermer taşlar getirilerek Erkilette Ulu camiye konmuş. Bunlar meyanında bugün Müzede bulunan bu taşla gene kitabenin bir kısmını ihtiva eden diğer bir taşı Bay Kemâl Özyurt 1928 senesinde tetkik etmiştir. Müzedekinin mealini kısmen yazmış diğerinin de üzerine koyduğu kağıdı karalamak suretiyle bir nevi kopyasını almıştır. İşte bunlar vasıtasıyla, Müzenin Sahabiye kısmında bu taşı kolayca buldum. Kitabe Sahabiye Medresinin karşıdaki büyük eyvanının sağ tarafında ve en önde duran kemerli taştır. Bu kitabenin bir ucdan bir uca uzunluğu yukardan 57 aşağıdan 48 santimdir. İki satırdan ibaret olan yazının genişliği 17 santimdir.

Anlaşılan kitabe kemer şeklinde dört taştan teşekkül ediyordu. Bu taşın şekline göre soldan ikinci taş olması icab ediyor. Çünkü taşın üst tarafı düzdür. Buna mütenazır diğer bir taşın olması lâzım gelir. Müzedeki taşla da, kitabe sona ermediğinden kitabenin sonu ile, tarihi ihtiva eden bir taşın daha bulunması icabeder. Kemerin tamamlana bilmesi ve mütenazır olabilmesi için de en sağ tarafa kitabenin başını ihtiva eden bir taşın bulunması zaruridir.

Kağıt üzerinde kısmen kopyası bulunan taşın Müzedeki taştan evelmi veya sonramı olması lâzım geldiği tesbit edilemiyor. Bu kopyanın birinci satırında Müzedeki kitabenin birinci satırında bulunan (elâlem) kelimesinin yazılışına tamamen benzer bir (elâlem) kelimesi vardır. Kopyanın genişliği ile Müzedeki taşın yazı kısmının genişliği aynidir. Anlaşılan bu kısım Müzeye gelmemiş diğer kısımlarla, her halde Erkilette bir yerde kalmıştır. Çünkü camiye getirilen taşların hepsi dağılmıştır. O zaman kopyası alınmış diğer bir taşın yazısı hiç okunamıyor. 27-7-1942 tarihinde Hıdırelleze tekrar çıkarak abideyi yeniden tetkik ettim ve kitabeye ait taşları aradımsa da maalesef bulamadım. Bunları bulup kitabeyi tamamlamayı artık Erkiletli münevverlere terkediyorum. Bu taşları bulmak onlar

eşik arasındaki genişlik 1,01 metredir. Çıkıntısı 1,25 m. yan eşiklerin yüksekliği 1,73 metredir. Sağ ve soldaki mermer cephelerin kaidelerinin genişliği 1,43 üst taraflarının genişliği 1,31 metredir. Bir iki kısmın arasındaki kenarlık 1,68 dir. Bugün kapıda 68 mermer görülebilmektedir. Kapunun alt eşiği de mermerdendir, fakat ortasından kırılmıştır.

Kapunun kemeri üzerinde yine kemerli taşlardan teşekkül eden mermerden bir kitabenin bulunduğu anlaşılır. Bu kemerli kitabenin bir taşı Kayseride Sahabiye medresindedir, Müzenin Türk yazılı taşları arasındadır. Kitabeye ait taşların hepsi bulunamadığından binanın esas hüviyeti tesbit edilemiyor. (1)

Bir çok araştırma ve soruşturmalarından sonra Müzede bulduğum kitabeye ait bu taşta iki satırlık şu yazı yazılıdır. [1]

..ESSULTANÜLÂZAM ZİLLULLAHI FIL ÂLEM..

..LATİN (ka) MAAL KEFFRETİ VEL MÜMİ..

Dr. Kurt Bittel 1939 da çıkmış (Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts un 560 ncı sahifesinde) Kapunun kitabesinde (1858) de Mordtmann ın hiç olmazsa inşa tarihi olan (h. safer 639 m - ağustos 1241) i okuya bilmiş olduğunu kaydediyor. Ve bu hale nazaran bunun inşa tarihinin Sultan Keyhüsrev II nin hüküm sürdüğü (1237 - 1245) tarihlerine tesadüf etmesi lâzımgeldiğini bildiriyor [2]. Zaten kapu tezyinatının da

XIII ncü asra ait olabileceğini beyan ediyor.

Binanın şakuli mürteseminin bir medreseninkine benzediğini fakat ebat ve mevkii itibariyle onunla mukayese edilmez olduğunu ve bunun bir han olarak kullanılması ihtimalinden daha ziyade yüksek mevkinden dolayı Kayresi yollarına nezaret edebilecek bir köşk olması muhtemel olduğunu bildiriyor.

Binanın iç tarafının taksimatı şöyledir: Mermer kapudan içeri girilince sağ tarafta yıkılmış bir göz vardır. Burası binanın mescididir. Bunun kemerli kapusunun genişliği 1.81 kemerin ortasından yüksekliği 2 metredir. Elân mihrabının süslü bir kısmı yerinde duruyor. Buraya mutasıl eyvanımsı bir tonuz (tol) daha vardır.

[1] Maalesef matbaada eski harfler olmadığından kitabeyi olduğu gibi yazamadım.

[2] Aynı yıllarda Kayseride bir takım inşaat daha yapılmıştır. Hunat camisi (H. 635 - M. 1237 - 1238) Siraceddin Medresesi (H. 636 - M. 1238)

için önemli bir vazifedir.

Bu kapuya ait süslü mermer taşlardan daha bir çokları kaybolmuştur. Ve bu kaybolma keyfiyeti bu gün de devam etmektedir. Ezcümle buraya ait mermerlerden işlemeli iki danesi tepeden aşağı yuvarlanmış yerde yatmaktadır. Bunlardan birisinin canî eller tarafından varyozla kırılmak istendiği üzerindeki izlerden belli olmaktadır. Erkilette ilgili kimselerin bu taşları yerlerine çıkarttırmaları şayani temennidir. Bu kapudan götürülmüş mermerlerden, yerlerini tesbit ettiklerim şunlardır: Erkilette Ulu camiye getirilen mermerlerden bir kısmı, evvelâ buraya sonradan yaptırılan yazlık bir namazgahın mihrabına kormuş. Daha sonra Belediye cami ile namazgah arasındaki yolu genişletmek maksadiyle burayı bozdurmuş ve mihrapta dağılmış. Kitabeli bir taşla tezyinatı havi bir taş Kayseri Müzesine getirilmiştir. İstlâktitli taşlardan birisi camideki çeşmenin yolunun üstünde örtülüdür. Bir kaç danesi Erkilet Belediye Reisi B. Mehmedin babasının evindedir. Bir danesi Erkilette girerken görülen Hacışirin çeşmesinde oluk olarak kullanılmıştır. Bir diğeri Cambaz avlusundaki çeşmede, üç tanesi de Kayapınardadır. Bunların birisi oluk yapılmış ikisinde bunun iki yanına konmuştur. Bir danesi Havuzlu bağdadır. Diğer birisi Tavukluk denilen mevkide yapılan kuyuya götürülmüş, yukardan burakılınca taş ikiye bölünmüştür. Daha evvelden bazı Ermeni kaynakçıları buradan mermer getirerek kaynak yaparlarmış. Ve nihayet bir diğeri de 1942 de sona eren Hıdırellez eteğinden geçen kaldırımın yolun, giderken sol kenarındadır. Üzerinde 1942 tarihi yazılmıştır.

Genişliği 4.15 uzunluğu 5.5 medredir. Burası hücre gibi olma-
yup ön tarafı açıktır. Mazgal gibi
0.65 genişlikte bir pencereden ışık
girişor. Sol duvarında 1.12 m. kalın-
lıkta bir kemer vardır. Bu ihtimalki
mutbak kısmı idi. Çünkü kemerin
arkasında ve sağında baca gibi bir
şey vardır. Dama giden merdivenin
basamaklarının yarısı, süslü olarak
kemerin içerisinden ve bacanın so-
lundan görünüşyor. Mustatil şeklinde
baca deliği gibi bir şey dama açıl-
maktadır. Bunun yukarda uzunluğu
0.51 genişliği 0.67 dir. Ocak kemerinin
içeriye doğru derinliği 1.63 kemerin
genişliği 3.32 dir. Binanın damına
sağda en nihayette bulunan ve ge-
nişliği 1.77 yüksekliği 2 m. olan bir
kapudan girilip bir taş merdiven vası-
tasiyle çıkılmaktadır. şimdiye kadar
saydığım kısımlar kapudan girince
ortada bulunan 2.56 metre genişlikte
koridorumsu bir yerin sağ tarafın-
dadır. Kapudan itibaren sol taraf-
taki tol genişliğinde bir kısmın
üzeri açılmıştır. Bu koridorun solunda
üsteki tonuzundan bir kaç taşı düşmüş
gene eyvanımsı bir tol daha vardır.
Uzunluğu 5 genişliği 2.75 metre olan
bu tol büyükçe mazgalvarı bir pen-
cereden ışık almaktadır. Yukarda
zikredilen büyük çatlaklık bu du-
vardaki pencerenin altında ve üs-
tündedir. Çatlaklığın en geniş yeri
45 santimdir. Buraya bitişik yüksekliği
1.85 g. 0.74 olan oda kapısını havi
bir hücre daha vardır. Bununda da-
ha üstünde ve tıpkı bunun gibi oda
kapısı olan bir hücre daha vardır.

[1] Bu binanın taşlarının bir kısmını 1327 - 1328 senelerinde Erkiletin önünden geçen şöşe yaptır-
ken Hayret ağanı yaptırdığı köprüye götürmüşler. Buraya giden iki üç yüz taşın bedeli olarak
alınan para o zamanı Uu caminin hocası tarafından son cemaat yahut yazlık kısmının önüne bir du-
varın yaptırılması için sarfedilmiş. Ne acıdırki böyle kıymetli bir abidenin taşları adı bir köprünün
yapılması için bir cami hocası tarafından satılmıştır. Uu e-miye yapılan bu duvarın kapusunun üzeri-
ne tesadüf eden pencerenin yan eşikleri, o sıralarda bir bağ kazılırken toprak altından çıkan eşki
devirlere ait bir taşın ikiye bölünmüş parçalarıdır.

Buna mazgalımsı bir pencereden ışık
girmektedir.

Mutbaktan 1.23 m. sonra
merdiven kapusu gelir, Merdivenin
üzeri tamamıyla taşla örtölüdür. Bu-
radan çıkınca bu gün ancak sol eşi-
ğinin yarısı kalmış olan ve bir kapu
yeri olması icap eden bir yerden
dama varılır. Dam tamamen taş ve
o zamanın harcı ile dondurulmuştur.
Saçak taşlarından eser kalmadığı
gibi umumiyetle Selçuk binalarında
bulunan oluk taşları da meydanda
yoktur [1]. Binaenaleyh damın bu
günkü yüksekliği 3.5 metre kadar-
dır.

Binanın damının yüksekliğinin
Erciyesin yaylası, Tekir ile aynı ol-
duğunu vaktiyle harita subayları
ölçerek bildirdiklerini söylüyorlar.

Bina heyeti umumiyesi itibariyle
bir ortaçağ müstahkem şato-
sunu andırmaktadır. Kayserideki
Argıncık köyündeki Haydar Bey
köşkü ile beraber bu da o devirlerin
sivil mimarisine bir örnek sayılabilir.

Binanın taşları üzerinde bilhassa
ieridekilerde her Selçuk binasındaki
taşlara hâkkedilmiş işaretler göze
Çarpar. Bunlar d ha ziyade şifaiye
medresesindekilere benzemektedir.
Bölme duvarlarının kalınlıkları 1,20
metredir.

Binanın i tarafının kapudan
dan itibaren uzunluğu 11 metre
genişliği 12,5 metredir.

Tıştan genişliği 17.40 uzunluğu
15.15 dir.

Binanın mescidinin ait sağ kö-
şedeki ustuvani beden olduğu
gibi sökölerek Erkilette Arabıdın
mescidinin dört direkli âdi küçük
minaresinin altına kaide olarak
nakledilmiştir. Tesadüfen bu mes-
cidin yanından geçerken bu ehem-
miyetsiz ve kaba minareceğin
altındaki ustuvane şeklinde mün-
tazam taşlardan yontulmuş bu
kaide nazarı dikkatimi çekti. Mes-
cidin yapılmış olduğu âdi kara
taşlarla tamamen tezat teşkileden,
sanatkarane işlenmiş bu taşları
iyice tedkik ettim. Kırmızı ve
siyah taşlardan yapılmış bu kai-
denin Hıdırellez tepesindeki abi-
denin sağ yuvarlek bedeni oldu-
ęunu huyret ve esefle gördüm.

Nefis bir sanat eserinin mes-
cidine ait bu bedeni söküp buraya
getirmekle ve orayı tahrip etmiş
olmakla bu zat, muhakkak hayir
yerine en büyük şerri icra etmiş
ve tarihe karşı da en büyük
cinayeti irtikap etmiştir. Mescidi-
nin üzerinde (Sahibülhayrat Elhacı
Mustafa 1253) yazılıdır.

Hıdırellez abidesinin ne için
yapılmış olduğuna gelince: Belkide
bunu o zamanın Hükümdarı veya
nüfuzlu bir şahsiyeti bir sayfiye
mahakli olarak yaptırmıştır. Fakat
bir kerre burada ne bu taş ne
de bu mermer bulunmadığına
göre, aynı zamanda hiç bir emek
ve masraftan da ekinilmediğine
göre, burası umumî menfaate ha-
dım bir bina olarak Hükümdar
tarafından yaptırılmış olsa gerek.
Çünkü Selçuk Hükümdarları has-
tane medrese v. s. gibi umumî

yarayan binalara daha ziyade
önem vermişlerdir.

Buranın 602 tarihinde Kayse-
ride yapılan ilk Türk Tıp Med-
resesinin yanındaki şifaiye has-
tahasının yazlık kısmı olarak son-
radan yaptırıldığı da rivayet edil-
mektedir. Böyle bir iş için
yapılmasa bile bilahare bu
iş için kullanılmış oldu-
ęu da akla gelebilir. Eger böyle
olursa dünyada ilk sanatoryom
gibi bir yeri de yine Kayseride
Türkler yapmış oluyorlar.
Esasen yazları pek sıcak olan
Kayseride o devirlerde büyük bir
hastahane olduğu malumdur. O
zamanda dahî sıcak yüzünden
hastaları, herkesin bağa göçmek
mecburiyetinde olduğu bir şehir-
de bırakmak doğru olmazdı. Her-
kes gibi yazın hastalır buraya
götürmüş olabilirler

Diğer bir rivayet, bu binanın
Kayserinin Keykubat denilen ye-
rinde oturan Sultan Keykubadın
oğlu Keyhusrevin yazlık sayfiyesi
olduğunu bildirmektedir. Ve yine
Keykubaddan buraya kadar
kaldırımlı ve etrafı ağaçlı bir
yolun mevcut olduğunu ve Sul-
tanın bu gölgelik yoldan gelip
gittiğini nakletmektedir. Nitekim
orada elyevm bazı kaldırım izle-
rine tesadüf edilmektedir. Hatta
Erkilette bu gün de Hasbağ de-
nilen bir yerde Sultanın Hasbah-
esi varmış. Ve bu ad o zaman-
dan kalmış. Erkiletin en büyük
havuzunun da burada bulunması
bunu tekit ediyormuş.

Zaif bir riayet ve Argıncıkta

oturan Haydar Beyle burada oturan Beyin kardeş olduğunu nakletmektedir.

Bu Selçuk binasının dîni folklor için de mühim olduğu anlaşıyor. Yıkılan mescidin kalan mihrap parçasındaki bir taş dilek taşı olarak kullanılmış. Yerden ufak bir taş alup ıslatılarak buraya sürülünce taş yapışır kalırsa dileğin kabul edileceği anlaşılmış. Nitekim içerdeki muhtelif mazgalımsı pencereler de bu maksatla kullanılmıştır. Burada atılan taşın pencerede durması lâzımmış. Şimdi pencerelerin içerisi ufak taşlarla doludur. Mescit kısmında da elyövm, adanmış, kurbanlar kesilmektedir. Son zamanlara kadar islamlar-

da hristiyanlarda buraya yağmur düası için çıkarlarmış. İslamlar sağ tarafta durur hristiyanlarda sol tarafta dururlarmış.

Güya binanın evelce bir demir kapusu varmış. Bu kapu Kayseri hapishanesine götürülmüş. Fakat nasıl olduğu bilinmeden kapu tekrar Hıdırellezdeki yerinde bulunmuş. Binayı tahrip edenler ise hatiften işittikleri bir takım seslerle korkutulurmuş. Kaşki bu gibi efsanelere inanılmağa devam edilse idi bina bu kadar feci bir surette tahrip edilmezdi [1].

Son zamanlara kadar Hıdırellez günü buraya çıkılarak kuzu yenirmiş.

[1] Dr. Kurt Bittel 1939 da çıkan (Sonderabdruck aus dem Jahrbuch des Deutschen Archâologischen Instituts) in 550-556 ıncı sahifelerindeki notlarında: Buralarda ilk seyahat edenlerden (1813-1814) Mocdonald Kinneir ile yine o sıralarda bu havaliyi gezen (Poujoulat) nın ikisinin de Erkilet tepesinden bahsettiklerini bildiriyor. 1850 yılında üzerindeki binaya ilk nazarı dikkati çegenin de Mordtmann olduğunu yazıyor. 1858 de (Mordtmann) in H. Barth ile burayı tekrar ziyaret ettiğini kaydediyor. Ve (H. Barth) in yaptığı kuş bakışı krokinin pek çok yerlerinin yanlış olduğuna işaret ediyor. (Mordtmann) in ilk ziyaretinde burasını bir Selçuk binası olduğunu da tesbit ettiğini tebarüz ettiriyor. 1911 de (Kiepert) in de bunu haritasına işaret ettiğini söylüyor. 1895 de (C. Ritter) in Erkilette bir hristiyan manastırı olduğundan bahsettiğini halbuki böyle bir şeyden hiç bir iz görülmediği gibi bu rivayetin de sırf Erkilette ozaman oturmakta olan hristiyanlar tarafından uydurulmuş olduğunu ilâve ediyor. Binanın tamamıyla bir Selçuk binası olduğunu söylüyor.

A - Gabriel Monuments Turcs d' Anatolie Kayseri - Niğde adlı kitabının 91 inci sahifesinde H. Barthın Emirler köyünde bir köşk gördüğünü fakat kendisini bunu görmediğini yazıyor.

G - Bartsch da Barthın yanlışlığı ve köyün Amiler olduğunu söylüyorsa da, halk bu köye (Emmiler) demektedir.

Fakat Dr. Bittel G. Bartsch ın da yanlış olarak haritasında Emmiler köyündeki bir tepenin üzerine de Selçuk binası işareti koyduğunu mamafi ayrıca Erkilet tepesinin üzerine de bu işareten koyarak burada bir Selçuk binası olduğunuda tebarüz ettirdiğini ilâve ediyor. Dr. Bittel yazısının esas kısmında abideyi dört fotoğrafla canlandırıyor.

ERKİLET

Kemaleddin KARAMETE

Erkilet Kayserinin şimalinde, Hıdırellez tepesinin altındaki dağın göğsünde kâin yeşillik bir mahaldir.

Kayseriye on iki kilometre kadar olan yolu, Sümer Bank Bez Fabrikasının önünden geçer.

Hıdırellez tepesinin eteklerinden aşağıya doğru köy kısmı; daha aşağıya Hacışirine kadar da bağ kısmı yayılmıştır. Erkiletin eski adı (Arkalla) dır. Bu günki Erkiletin taş binalarıyla üzerine kurulmuş olduğu yerin bir kısmının alını, çok eski zamanlarda insan eliyle oyulmuş büyük kayalıklar teşkil etmektedir. Uzun ve ivicacı, bazan da pek geniş ve kat kat olan; hattâ içerisinde su da bulunan bu mağara ve dehlizlerin başlıcalarına Akkaşın evinden ve meydanadaki handan girilir.

Erkilette havuzlu bir Belediye bahçesi; birçok çeşmeler, bir kaç küçük mescit, bir han, iki kahve, ufak bir çarşı ve asrı bir İlkokul vardır. Bu gün Kayserinin şirin bir Nahiye merkezi olan Erkilete vaktiyle Veziri âzam Mehmet Paşa minareli bir Ulu cami, bir kütüphane bir hamam, bir han yaptırmıştır. Caminin yapılış tarihi (1130 h.) dır. Erkilet Umumi harpte Nahiye merkezi olmuştur.

Erkiletin yirmi tane köyü vardır. Bunlar şunlardır: Erkilet, Alagöz, Ambar, (kavunu meşhur) Boyacı, Çevril, Dadağı, Emmiler, Ebiç, Hırka, Hasanarpa (içmesiyle meşhur), Hasancı, Kemer, Kuşçu, Molu (halk şairi Revaî ve hasırlarıyla meşhur),

Mahzemin, Malahacı, Oymağaç (hasırları, bilhassa sazdan yapılmış mütenevvi biçimde sepet ve zembilleri ile meşhur), Taşhan, Vatan, Yazır

Bütün nahiye nüfusu (16043) kişidir. Nefsi Erkiletin (3032) kişidir.

Nahiye muhtelif köylerinde 6 han, 48 çeşme yedisi Erkilette, 9 mescit ikisi Erkilette. 19 değirmen, 11 köprü, 13 bezirhane ve beşi Erkilette olmak üzere 13 bakkal vardır.

Ayrıca Hırka, Kuşçu, Hasanarpa hariç olmak üzere her köyde bir ilkokul vardır. Bunlara devam eden erkek talebenin adedi 834 kız talebenin adedi 200 dir. Keza istisnasız her köyde bir cami vardır. Başkaca Erkilette 2 furun, 2 kasap, 1 de berber vardır.

Erkiletli Mehmet Paşa Sadırâzam iken Selanik gümrüğü kendisine aitmiş. Padişaha, kendisinin doğum yeri olan Erkilette Selanik gümrük varidatını değiştirmeyi teklif etmiş. O da bunu kabul etmiş. Mehmet Paşa da Erkileti tamamen vakfetmiş. Hudutlarını tayin ettirmiş. Vakifnamede Erkilet hudutlarından birisinin adının Sırça saray olduğu yazılı imiş. Bu ad Kayserideki Sırçalı kümbet gibi bir şeydir. İsmine nazaran belkide burada Selçuklulardan kalma çinili bir saray vardı. Bu gün yalnız mevkii mevcut

olup bina eseri yokmuş.

Erkilet tamamen vakfedilmiş olduğundan ahalisi vergi, aşar vesaire gibi tekâliften muaf imiş. Elde edilen varidat evelâ caminin hadimlerine sarfedilir geri kalanı da Hıremişerife gönderilmiş. Asker almaktan başka Hükümet bunların hiç bir işine müdahale etmezmiş. O zamanlar kuyruğu düğümlü atlar ancak hükümet adamlarına mahsusmuş. Hükümet memuru olmıyan bir kimse atının kuyruğunu düğümliyemezmiş. Mehmet Paşanın vakfiyesinde; atının kuyruğu düğümlü hiç bir kimse Erkilet sınırlarına girmeyecektir diye bir kayıt varmış. Vazife dolayısıyla başka bir tarafa gitmek için Erkilet erazisinden geçmek mecburiyetinde kalan hükümet adamları; buranın sınırlarına girmeden evel berayı hörmət atlarının kuyruklarını çözerler ve bunun topağını geçince yeniden düğümlerlermiş.

Erkiletli bu vakıfnameden istifade ederek uzun bir zaman vergi vermemişler. Sonradan bazı ileri gelenler yahu ayıp oluyor, biz de başka yerlerin halkı gibi vergi vermek suretiyle de vatandaşlık vazifemizi yapalım. Hiç olmazsa kendi rızamızla hükumete vergi nevinden bir para verelim. Böylece paramızın da bereketini buluruz diyerek o zamanın parasıyla senevi 25-30 kuruş vermeğe başlamışlar.

Fakat sonradan gelen bir nesil bu parayı vermekten imtinâ etmiş. Ve vakfiyeyi ileri sürmüş. Hükümet ise bu parayı bütcede bir şeye karşılık gösterdiğinden, Erkilet halkını muhakkak surette bunu vermekle mükellef tutmuş. Ve işi katileştirerek her sene, resmen bu parayı ödemeleri icap ettiğini kendilerine bildirmiş. Bir iki sene daha bu parayı verdikten sonra 1290 dan 1300 e

kadar hiç bir şey vermemişler.

1300 senesinde hükümet, birikmiş olan vergileri tahsil için bunlara ait koyun ve inek sürülerini satılmak üzere şehre sürdürmüş. Erkiletli bu bunun üzerine hükümete müracaat ederek birikmiş olan vergilerini ödemişler. Ve o seneden itibaren muntazam vergilerini vermeğe başlamışlar.

Erkilette Ulu caminin üst tarafında iki kısımdan ibaret olan ve mermer oluklardan akan iki çeşme vardır. Çeşmelerin ayak tarafında sular havuz gibi bir yere birikmekte ve oradan Dere boğazı denen deremsi bir yere akmaktadır. Erkiletin bir kısmını katederek geçen bu dereciğin suyu sel geldiği zaman Hacışirinden çıkmaktadır. İki çeşmenin ortasında iki kitabe vardır. Alt alta konulmuş olan bu kitabelerden üstekinin yazısı hayli yıpranmış olduğundan güçle okunmaktadır. Altındakinde (sahibülhayrat Ömer Ağa ve tarih) yazılıdır.

Vaktile 1000 hanesi olan Erkiletin bu gün 600 kadar hanesi vardır. Mahalleleri şunlardır: Camiikebir, Hastek, Arabıdın, Yukarıdere, Zade, Tepe ve Deredir.

Aşağıdaki bağlık ve bahçelik kısım havasının güzel olması itibariyle Kayserinin mühim sayfiyelerindendir. Bu kısım, Kirazlı, Mahram, Tımarane ve Hasbağ denilen eski zamanlardan kalma gayet büyük havuzlarda toplanan sularla sulanır. Ayrıca bağ ve bahçelerde de büyük havuzlar vardır. Erkiletin bahçelerinde çeşitli ve nefis meyve ve sebzeler yetişir. Souk da burayı geç vurduğundan aynı zamanda Kayserinin bir son turfanda sebzesi yetiştiren mevkii sayılır. Bağlarındaki üzümlerin nefaset ve mütelevvi olmasıyla meşhurdur. Eldaş, karagevrek, beyaz dirmet, kara-

burcu, kuşçu karaburcusu, gül üzümü, tütünü bulgarı, beyaz tütünü bulgarı, kırmızı dımışkı, siyah şam üzümü, beyaz şam üzümü, topak şam üzümü, çavuş, kişnişli çavuş, erik üzümü, dö-kürge, köle doyuran, rezzaki, ke-çimemesi, karalık, gökkaralık, siyah bulutu, gök bulutu, beyaz bulutu, kırmızı bulutu kabugu kalın, zorukdar, şireder, çekir-deksiz, sungurlu üzümü gökcek, parmak üzümü, ketengömlek, tilki kuyruğu, muhalis dirmet, beyaz ve siyah renk, misket, deve-dişi, İzmir üzümü, beyaz gemri, gök gemri, karabahnı. v. s.

Bunlardan kara pekmez veya duru pekmez, çalma (bulama) balbaşı, hardaliye, nardenk, pel-verde, ekşi pekmez, sütlü pekmez gibi pekmezler, armutlu, kayisili, patlıcanlı, kabaklı, to-matesli gibi reçeller yapılmaktadır. Ayrıca buranın cevizli ve bademli sucuğu, çarşaf köfteri, kesme köfteri, muska köfteri düğüsü (şıra tarhanası) meşhurdur.

Sayfiye kısmında gayet güzel ev ve köşkler vardır. Bağlarına şu adlar verilmektedir: Tepecik, Kaya-

libağ, Köşkaltı, Tımarane, Dere, Mahram altı, Kirazlı altı, Hasbağ. V. S.

Erkiletin hariçteki bağlarının başlıcaları şunlardır: Yenisu, Kısıksu, Suluca, Kayapınar, Kozluca, Koçca-gaz, Gümüşlügen. Saraapsar (Sarıphisar) V. S.

Son zamanlarda Kumluk bostan-yeri olarak kullanılmaktadır. Burada gayet iyi karpuz yetişiyor.

Erkiletten çok büyük adamlar yetişmiş ve yetişmektedir. Nefsi Erkiletten Veziri azam Mehmet paşadan madâ bu asrın ilk zamanlarında hayatta olan tabur imamlığı yapmış hoca Hacı Süleyman, Hacı Halil, Hacı Aarif, Hacı Ahmet Efendiler V. S gibi fazıl zevat yetişmiştir. Bilhassa ilk ikisinin hatırası bugün de yaşamaktadır.

Hali hazırda buralı bir general Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, 3 subay, 8 öğretmen, 2 mühendis, 3 doktor, 2 baytar ve muhtelif mesleklerden bir çok kimseler vardır. Ehemmiyetli bir halk şairi olan Aşık Hasan Erkiletlidir. Bundan tam yüz sene evel kendi elile yazmış olduğu bir cönkü tetkik ettim. Buraya bir kaç şiirini koyuyorum. Hayatı ile bir kaç şiiri de 10 ve 11 sayılı Erciyes mecmualarında vardır.

D İ V A N İ

Bezm o bezm ahab o ahab ülfet o ülfet değil,
Mey o mey sakî o sakî halet o halet değil.

Bir mahalde dün dili dildarı gördüm ben yine,
Yar o yar aşık o aşık gurbet o gurbet değil.

Canı canan arasında var idi can sohbeti,
Can o can canan o canan sohbet o sohbet değil.

Hoş değildir dur olalı senki rahından başım,
Ser o ser beyin o beyin rahat o rahat değil.

Bunca gördük bu fenanın hoş günün nahoş günün,
Gün o gün saat o saat âdet o âdet değil.

Ey Hasan bir Efendiye bende idin bir zaman,
Şah o şah bende o bende himmet o himmet değil.

Aşık Hasan

Bir diğeri

Dehri dunda afeti devran ararsan işte sen,
Her ruzi şeb hüsnüne hayran ararsan işte ben.

Ey efendim bir güli handan ararsan işte sen,
Andelip veş her seher efgan ararsan işte ben.

Çeşmi ahu kaşları hilâl ararsan işte sen,
Dost yoluna kanını helal ararsan işte ben.

Hokka femi lebleri zülal ararsan işte sen,
Layık görüp kendine akran ararsan işte ben.

Şah levendim ruhları ruhsar ararsan işte sen.
Defterinde hakikatli yar ararsan işte ben.

Aslı kerem bir adil hönkâr ararsan işte sen,
Sevdiğim hakipaya kurban ararsan işte ben.

Nâs içinde söylenir bir nam ararsan işte sen,
Her subhu şam kalbi evi tam ararsan işte ben.

Bendesine edici inâm ararsan işte sen,
Hasanını hanene mihman ararsan işte ben.

Aşık Hasan

Bir diğeri

Ey gönül bülbül misali zare varmışsın fayda ne,
Çekilen Mansur misali dare varmışsın fayda ne,
Mürğü can uçtuktan sonra, gam yükü göçtükten sonra,
Muhabbet geçtikten sonra, yare varmışsın fayda ne.

Gel hoşca dinle bu reyi, anlar isen her sırrı,
Hak açınca bir yaray, sara varmışsın fayda ne.

Mümin isen pekle özün, gerçek ol gerçek de sözün,
Gel bunda ağ elye yüzün, kara varmışsın fayda ne.
Gerektir kişiye kemal, itikat, imana temel,
Hasan yoğ ise elde amel, ura varmışsın fayda ne.

Bir diğeri :

Bir zaman anama erlik eyledim.
Bir zaman taşıdı pederim benim.
Bir zaman babama avretlik ettim,
Bir zaman taşıdı maderim benim

Mevlam izin verdi doğdum anadan,
Arif olan fehmeyle mânadan,
Var ise gelmiş gitmiş fenadan.
Yalnızım yoktur daderim benim.

Piyadeyim şimdi yoktur kardığım,
Sırrım verüp sır alacak sırdaşım.
Her nereye girsem bile yoldaşım,
Yanımdan ayrılmaz kederim benim.

Kimi işü işret, kimi mihnette,
Kimi ruşendir kimi zulmette,
Hasanın kusuru yoktur gayrette,
Bu kadarca imiş kaderim benim.

Bir diğeri :

Hakikat bahrine aşk deryasına,
Anâ kavas olup dalmak marifet,

Eger üstad isen bak imlasına,
Doğrusun eğrisin bulmak marifet

Bülbül oldum gül dalında öterim,
Derdi olanlara derdim katarım.

Müşteri var ise gevher satarım,
Bilüp kıymetini almak marifet.

Sen fehmeyle yahşi ile yamanı,
Bilmiyenler bilmesinler ne mâni.

Dosta edende ahdi amani,
İkrarına kadim kılmak marifet.

Aşk oduna yanar aşıkın bağı,
Duymayan duymasın sen söyle doğru,

Yalan cevap derler imana uğru,
İslam zülfikarın çalmak marifet.

Be efendim aşıklara cuş olur,
Kalbi dile uydurursan hoş olur,

Zahmet çekme emeklerin boş olur,
Hasan Hakka aşık olmak marifet.

Erkiletliiler daha ziyade ticaretle
iştiğal ettiklerinden çok eski zaman-
lardanberi gittikleri yerlerde 'arala-
rındaki muhavereyi kimse anlamasın
diye hususî bir nevi dil, bir lehce
ieat etmişlerdir. Bu dil sayesinde her
yerde konuştuklarını kimse anlama-
dan bütün meramlarını ifade edebil-
mektedirler. Bütün Erkiletliiler bu
dili bildikleri gibi icab ettiği zaman
bu gün dahi bunu kullanmaktadırlar.
Bu dilin kelimeleri muhtelif dillerden
alınmıştır. Bir çok Türkçe kelimeler
de başka anlamlarda kullanılmaktadır.
Bir nevi Esperanto sayılabilecek olan
bu dilden bazı örnekler veriyorum:
Avzın danaş=Güzel kadın. Caşların
geviği geşelmiş=Hayvanların samanı
azalmış. Deli oğlanı doğüyormusun=
Yemek yiyormusun? Patlangıçlı
caş = Tüfekli jandarma. Avzın
gav=Ehemmiyetli bir adam. Sarı oğ-
lana sokum teğdirdinmi=Tüfeğe kur-
şun sürdünmü? Cev=Arpa. Sorun=
Boğday. Sorun ufağı=Bulgur. Pi=
Yağ. Çampış=Üzüm. Kütüksuyu=
Pekmez. Havgit=Yumurta. Mandıra=
Oda Geş, Bed=Çirkin. Avzın=Güzel
Kasar=Az konuş. Geşelme=Tedbir
li bulun. Mazin=Yogurt. V. S.

İki erkiletli köyün birisinde bir
eve misafir oluyordılar. Karınları çok
aç olduğundan kahveden sonra ev
sahibinin yemek çıkaracağını umu-
yorlardı. Ev sahibi ise mütemadiyen
kahve pişirip ikram ediyor. Artık
açlığa tahammülü kalmıyan birisi ar-
kadaşına: Gav, sejourna avzın amma
deli oğlana geşimiş=Bay kahveyi
veriyor amma hiç yemek vermiyor.

Meğer ev sahibi de Erkilet dilini bi-
lirmiş. Derhal cevap olarak: Gav
sejourna da avzın deli oğlana da av-
zın amma danaşlar yunağa gitti=Bay
kahvede ikram eder yemekte amma
kadınlar hamama gitti demiş.

Dokumacılıkta burada inkişaf et-
mektedir.

Erkiletten Eti hiyeroğlını havi iki
taş da Kayseri Müzesine getirilmiştir.

Erkilet, Hıdırellez tepesindeki abi-
deden dolayı her devirde nazarı dik-
kati çekmiş ve bu yüzden bugün de
ehemmiyeti bir kat daha artmıştır.
Erkileti görmek isteyen bir ziyaretçi,
eğer meraklı ise aynı zamanda gayet
ilgilendirici geleneklere sahip vatan-
daşlarla da temasetmek fırsatını bul-
muş olur. Zaten Erkilet ara sıra rad-
yoda çalınan ve bilhassa ebedi Şef
Atatürk tarafından takdir edilen tür-
küsi ile de meşhurdur. Bu türkünün
kit'aları şöyle başlamaktadır:

Erkilet gün aydın gölge bürümez
Benim bağrım yufka sitem götürmez

Erkilet güzeli bağlar bozuyor

Okiprikler kalem olmuş yazıyor.

Erkilet gün aydın gölge basmazmı

Suçu olan yiğidi beyler asmazmı.

Cevizin yaprağı dal arasında

Severler güzeli bağ arasında

Tarih, jeoloji, arkeoloji; folklor,
manzara yani her bakımdan pek
ehemmiyetli olan Erkileti tanımak,
orada tetkikler yapmak cidden fay-
dalı ve zevklidir.

Kemaleddin KARAMETE

Kapadokya tabletlerinin Kayseri tarihi bakımından önemi

(575 sayıdaki yazının devamı)

Anadoluda bu şehir beylikleri
devrinde, daha doğrusu Asur
tüccarlarının bulundukları sırada
Etiler daha henüz yoklardı. Eti-
ler zamanında Hattuşaş diye anı-
lan şehir Kapadokya tabletleri
devrinde bir Proto-Eti beyliğinin
Hattuş diye andığı bir merkezdi.
Şuhalde bu Asur kolonileri dev-
rinde Anadolu'da Etiler yoktu.
Asur tüccarlarının münasebette
bulunduğu halk Proto-Etiler ve
daha başka kavimlerdi. Bizim
Etiler diye bildiğimiz kavim, bu-
raya sonradan muhaceret yoluyla
gelmişlerdir. Anadolu'nun malum
olan en eski Otokton halkı
Proto-Etiler'dir.

Kültepe tabletlerinde Prot-
Etice geçen isimler - Ahşu ve -
Şar son ekini taşırlar Nivahşu-
şar kadın isminde görülen - Şar
son eki, müenneslik ekidir.

Asur dilinde yazılan Kültepe
tabletlerinde (Hurrice) dil un-
surları da geçer. Hurriler onbe-
şinci asırda Etilerin cenubu şark-
ta komşuları idi Büyük Eti im-
paratoru Şuppiluliyuma tarafın-
dan onbeşinci asır ortalarında
ortadan kaldırılmışlardır.

Kapadokya tabletlerinde daha
bir çok başka başka dil unsurla-
rı geçerse de, bunların hangi dil
grubuna ait oldukları tesbit edi-

lememiştir.

Bize yukardaki malumatı ve-
ren hep kapadokya tabletleridir.
Hulâsa edersek, Kapadokya tab-
letleri bize Kayseri civarında ve
Asur tüccarlarının bulundukları
diğer Anadolu bölgelerinde han-
gi kavimlerin bulunduklarını, ve
ne gibi bir dil konuştuklarını,
hangi şehir beylikleri bulundu-
ğunu, ve ta o zaman insanların
ticaret işlerinde ne dereceye ka-
dar ilerlediğini ve bugün büyük
bir ticaret merkezi olan Kayse-
rinin bundan dört bin sene ev-
velde yine büyük bir ticaret
merkezi olduğunu, anlatması ve
Anadolu ile Kayseri şehri tarihi-
nin en eski yazılı vesikaları ol-
maları bakımından çok büyük
önemleri vardır.

1925 de Kültepe de Hrozny-
nin yaptığı kazıdan çıkan tablet-
lerin çoğu İstanbul müzelerinde-
dir. Buradaki tabletlerin bir kıs-
mı Y. Levy tarafından çivi yazı-
sı ile neşredilmiştir. İleride Ka-
neşte yapılacak daha esaslı bir
kazı bize Kayseri ve Anadolu
tarihi bakımından çok güzel
parçalar ve değerli vesikalar ve-
recektir. O zaman, Kayseri ve
dolayısıyla Anadolu tarihinin bir
çok yerleri aydınlanmış olacaktır.

Hititolog
Halil Üstün

Kayseri Halkevi Dil Bayramı programı

- 1 — Törene 26-9-1942 cumartesi günü saat 19-45 de Ankara radyo-
sunda Dil kurumu adına verilecek söylev dinlenecektir.
- 2 — Saat 20-15 de merasime başlayış.
 - A - İstiklâl Marşı
 - B - Açılış söylevi (Halkevi Reis vekili tarafından)
 - C - Türk Dilinin Gelişimi (Lise Edebiyat öğretmeni tarafından)
 - D - Kayseri Halk Şairleri (Başöğretmen Kazım Özdoğan)

Halkevimizin ikinci altı aylık çalışmaları :

1 — Dil, Edebiyat :

Bu altı ay içerisinde 13 muhtelif mevzularda konferans tertipleyerek ver-
dirmiş ve bu konferanslara 4880 yurddaş gelmiştir. Ayrıca güzelyazı yazma
müsabakası açılmış, onbeş gün teşhir edilmiştir. Bu sergiye 40 amatör yazıcı
iştirak etmiştir. Erciyes mecmuasının muntazam çıkarılması için bir komite teş-
kil edilmiştir.

3 — Güzel sanatlar komitesi :

Alatürke ve alafıranka müzikinin inkişafı için çalışmaktadır. Açtığı nota
ve keman kursunu muntazaman devam ettirmektedir. Bando teşkiline önemle
çalışılıyor. Bu sene açılan resim ve fotoğraf sergisine 60 resim ve fotoğraf
iştirak etmiştir. Bu sergide derece alan üç resim Ankarada açılan Halkevleri
resim sergisinde A. gurubundan ikinciliği alarak 100 lira mükafaat almıştır.
7 defa aile toplantısı ve çaylı danslar tertiplenmiş ve bunlarda yetiştirilen
Caz vazife almıştır.

3 — Temsil komitesi :

Yeni sahnemizde 23 nisan bayramını müteakip Mavi Yıldırım piyesini 3
defa muvaffakiyetle temsil etmiş, Zincir dere köyüne giderek Gedikli okulu ve
köylüye Mavi yıldırım piyesini oynamıştır. İki defa halka sıtma filimi ve altı
günde bütün okullara kokla temsilleri verdirmiştir.

4 — Spor komitesi :

Daima spor bölgesile iş birliği yaparak çalışmalarına devam etmiştir. Bu
altı ay içinde 4 defa Erciyese kayak gezisi ve iki defa da dağ gezisi yapmıştır.

5 — Sosyal yardım komitesi :

Yeni açtığı hasta muayene odasında her gün bir mütehassıs doktorumuz
muntazaman muayenelerine devam etmektedir. Ayrıca beş fakir talebeye de
elbise ve kitap gibi masraflar yapmıştır.

6 — Dersane ve kurslar komitesi

Bu komitemiz altı ay içinde İngilizce, Almanca ve Fransızca kursları
açmış ve bu kursları üç ay devam ettirmiştir. Ayrıca ceza evinde okuyup
yazma bilmeyen mahkumlara bir kurs açarak üç ay devam ettirmiş ve ders
levâzımını temin etmiştir.

7 — Kitapsaray ve yayın komitesi :

3739 cilt kitabı mevcut olan kütüphanemizi muntazam bir surette tasnifle-
rek her gün muayyen saatlerde okuyucularına açık bulundurmaktadır

8 — Köycülük komitesi :

Hasta muayene odasına köylünde müracaatı için bütün köylere tebligat
ve ilânlar tevzi ettirmiştir.

8 — Tarih ve müze komitesi :

Şehrimizdeki müze ile yakından alakalı olarak zenginlenmesi için hayli
çalışmaktadır.

